

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Кафедра української мови та лінгводидактики

На правах рукопису

Сліпачук Вікторія Василівна

**Структурно-комунікативні параметри неповних
конструкцій у художньому мовленні:
лінгвістичний та лінгводидактичний аспекти**

Спеціальність: 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
Освітньо-професійна програма *Середня освіта. Українська мова та
література. Світова література*
Робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Межов Олександр Григорович,
доктор філологічних наук, професор

Рекомендовано до захисту
на засіданні кафедри української мови та лінгводидактики
(протокол № 5 від 14 листопада 2024 р.)
Завідувач кафедри _____ проф. Костусяк Н. М.

Луцьк –2024

АНОТАЦІЯ

Сліпачук В.В. Структурно-комунікативні параметри неповних конструкцій у художньому мовленні: лінгвістичний та лінгводидактичний аспекти. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Спеціальність: 014 *Середня освіта (Українська мова і література)*. Освітньо-професійна програма *Середня освіта. Українська мова та література*. Світова література. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 90 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню неповних речень у мовотворчості сучасного українського письменника Юрія Андруховича. Актуальність теми зумовлена потребою ґрунтовного вивчення неповних конструкцій – функційно значущих синтаксичних одиниць сучасної української мови, через недостатність аналізу їхніх семантико-граматичних та стилістичних особливостей, зокрема як засобів вираження художнього мовлення. Вирішенню цієї проблеми сприятиме запропонований комплексний підхід, що охоплює теоретичний аналіз, класифікацію неповних речень, вивчення їхнього функціонування в художній прозі Юрія Андруховича, а також розробку методичних рекомендацій для вивчення теми в шкільному курсі української мови.

У роботі розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження неповних речень, визначено їх місце в синтаксичній системі мови, проаналізовано історію вивчення та основні проблеми теорії неповних речень, розглянуто класифікації цих конструкцій, а також критерії розрізнення неповних і односкладних речень. Проаналізовано контекстуальні, ситуативні, еліптичні та приєднувальні (парцельовані) неповні речення, специфіку їх функціонування в монологічному й діалогічному мовленні.

Результати дослідження підтверджують важливість неповних речень у створенні емоційної виразності та стилістичної різноманітності текстів, а також у процесі навчання української мови. Висновки акцентують на

значущості комплексного підходу до вивчення неповних речень у різних контекстах.

Ключові слова: неповні конструкції, структурно-комунікативні параметри, художнє мовлення, синтаксична система, семантико-граматичні особливості, стилістичні функції, контекстуальні речення, ситуативні речення, еліптичні речення, приєднувальні речення.

ANNOTATION

Slipachuk V.V. Structural and Communicative Parameters of Incomplete Constructions in the Literary Language: Linguistic and Linguodidactic Aspects.

Master's Thesis for obtaining the degree of Master. Specialty: 014 *Secondary Education (Ukrainian Language and Literature)*. Educational and Professional Program: *Secondary Education. Ukrainian Language and Literature*. World Literature. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024. 90 pages.

This qualification work is devoted to the study of incomplete sentences in the literary creativity of the contemporary Ukrainian writer Yuri Andrukhovych. The relevance of the topic is determined by the necessity of a thorough examination of incomplete constructions—functionally significant syntactic units of modern Ukrainian language—due to insufficient analysis of their semantic-grammatical and stylistic features, particularly as means of enhancing the expressiveness of literary language. The proposed comprehensive approach, which includes theoretical analysis, classification of incomplete sentences, the study of their functioning in the literary prose of Yuri Andrukhovych, and the development of methodological recommendations for teaching the topic in the school course of the Ukrainian language, will contribute to solving this problem.

The work examines the theoretical and methodological foundations of researching incomplete sentences, defines their place in the syntactic system of the language, analyzes the history of study and main theoretical issues concerning incomplete sentences, considers classifications of these constructions, and outlines criteria for distinguishing between incomplete and one-member sentences. Contextual, situational, elliptical, and appended (parceled) incomplete sentences, as well as the specifics of their use in monologic and dialogic speech, are analyzed.

The results of the study confirm the importance of incomplete sentences in creating emotional expressiveness and stylistic diversity of texts, as well as in the

process of teaching the Ukrainian language. The conclusions emphasize the significance of a comprehensive approach to studying incomplete sentences in various contexts.

Key words: incomplete constructions, structural and communicative parameters, literary language, syntactic system, semantic-grammatical features, stylistic functions, contextual sentences, situational sentences, elliptical sentences, appended sentences.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1	11
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ	11
1.1. Неповні речення в синтаксичній системі сучасної української літературної мови.....	11
1.2. Основні питання теорії неповних речень, історія їх вивчення.....	16
1.3. Класифікації неповних речень	20
Висновок до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2	28
СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ	28
2.1. Контекстуальні та ситуативні неповні речення.....	28
2.2. Неповні речення в структурі діалогу	35
2.4. Приєднувальні (парцельовані) неповні речення.....	46
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3	53
СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ НЕПОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА	53
3.1. Специфіка індивідуального стилю мовного дискурсу автора.....	53
3.2. Функціональні особливості неповних речень у мовостилі письменника	58
Висновки до розділу 3	63
РОЗДІЛ 4	64
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ НЕПОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	64
4.1. Аналіз навчальних програм та підручників з української мови для закладів загальної середньої освіти	64
4.2. Система вправ та завдань з теми «Неповне речення».....	68
4.3. Урок формування практичних вмінь і навичок у процесі вивчення неповних речень	73
Висновки до розділу 4	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	84
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	92

ВСТУП

Неповні речення відіграють важливу роль не тільки в комунікативному акті, але й в мовній культурі нашого народу. Приклади їх використання в художніх і поетичних текстах можна віднайти у творчості українського письменника Юрія Андруховича, як серед найяскравіших зразків сучасної української літератури.

Мовна система охоплює різноманітні засоби, пристосовані до певних завдань і комунікативних цілей. Одним із таких засобів є неповні речення, що виникають завдяки здатності мови передавати інформацію без надмірної деталізації. Цим конструкціям відведено важливе місце в синтаксисі сучасної української мови, особливо в розмовному стилі як усної, так і писемної форми. Неповні речення – це самостійні синтаксичні одиниці, які наділені предикативністю, мають завершену інтонацію і виокремлюють основні елементи форми думки. Проте варто зауважити, що вираження відносно закінченої думки можливе тільки завдяки контексту, у якому пропущений член не виголошений.

Неповні речення є своєрідним засобом спілкування. Якщо вміло використовувати неповні речення та поєднувати їх з повними, то це забезпечить природність вираження думки та почуттів. Ці речення виникають із потреб комунікації, оскільки дозволяють передати думку чітко і без зайвих повторень. На їх утворення впливають як мовні, так і позамовні фактори. Неповні речення формуються на основі відповідних повних, де всі члени речення чітко виражені. У неповних реченнях деякі елементи можуть бути відсутні, але вони зберігаються у свідомості, залишаються необхідними для змісту та беруть участь в організації цих речень. При вивченні наукової літератури, присвяченій неповним реченням, і відповідних розділів підручників з сучасної української мови, нам довелося зіткнутися з певними труднощами. Майже всі мовознавці, які досліджували цю проблему, подають різні визначення неповних речень та принципи їх класифікації; нерідко одні і

ті ж конструкції вважають то неповними двоскладними, то повними односкладними; до кінця не з'ясованим залишається питання про місце еліпсису й парцеляції в системі неповних висловлень.

Розвиток теорії неповних речень знайшов своє відображення у працях Л. Булаховського [11], І. Чередниченка [85], П. Дудика [30–37], Н. Гуйванюк [23; 24], І. Завальнюк [44; 46], В. Богатько [8; 9], Н. Дзюбак [26], Т. Марченко [59], Коцюбовської [55], О. Пустовар [72], Т. Сербіної [76], С. Шабат-Савки [86; 87], Г. Шевцової [89], В. Шульгіної [90] та ін. Лінгводидактичний аспект вивчення цих одиниць висвітлено у публікаціях Н. Плющ [73], І. Кухарчук [57], І. Сурмієвич [80] та ін.

Актуальність теми магістерської роботи зумовлена тим, що попри значну увагу дослідників проблема неповних речень у сучасній лінгвістиці розв'язана ще недостатньо, існують суперечливі погляди на їх природу, що негативно позначається на визначенні цих структур в наукових працях і шкільних підручниках. Уявлення про неповні речення української мови може бути цілісним тільки за умови послідовного розгляду їхньої специфіки. Різноманітність цих конструкцій робить актуальним питання про їх типологію й особливості функціонування в різних видах дискурсу не лише зі структурно-семантичного погляду, а й комунікативно-прагматичного, лінгвостилістичного та лінгводидактичного.

Наукова новизна роботи. Вперше комплексно досліджено неповні речення у творах Ю. Андруховича; виконано аналіз неповних висловлень як синтаксичних одиниць у лінгвопрагматичному, функціонально-комунікативному аспектах, що дозволило виявити їхній експресивний, а також змістовий потенціал; схарактеризовано синтаксичну неповноту як особливість ідіостилу письменника.

Мета роботи – здійснити комплексний аналіз різнотипних неповних речень у мовотворчості Юрія Андруховича.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- з'ясувати теоретико-методологічні засади дослідження неповних речень у сучасній лінгвістиці;
- виокремити основні різновиди неповних речень у мовній палітрі Ю. Андруховича;
- дослідити структурно-семантичні та функційно-граматичні особливості неповних конструкцій на матеріалі художніх текстів письменника;
- виявити стилістичний потенціал та виражальні можливості контекстуальних, ситуативних, еліптичних і парцельованих речень у художньому дискурсі Ю. Андруховича;
- окреслити методичні аспекти вивчення неповних речень у шкільному курсі української мови.

Об'єкт дослідження – неповні речення в системі мови й мовлення.

Предмет дослідження – семантико-граматичні та функційно-стилістичні параметри неповних конструкцій у художньому мовленні.

Джерела фактичного матеріалу – прозові тексти Ю. Андруховича.

У роботі застосовано загальнонаукові та лінгвістичні **методи дослідження**:

- спостереження – з метою виявлення різнотипних неповних речень у художніх текстах;
- описовий із властивими йому прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації – для характеристики синтаксичних, семантичних, стилістичних ознак досліджуваних одиниць та їхньої класифікації;
- зіставлення – з метою визначення спільних і відмінних рис повних та неповних конструкцій, зокрема розмежування неповних двоскладних і повних односкладних речень;
- структурний із методиками компонентного, трансформаційного й дистрибутивного аналізу – для з'ясування семантико-стилістичних відтінків і функційного навантаження неповних речень у мовленнєвому контексті;

- контекстуально-інтерпретаційний, що уможливив з'ясувати вплив контекстного оточення, комунікативної ситуації на семантику і лінгвопрагматику неповних конструкцій; інтерпретувати закладену в тексті інформацію, авторську інтенцію та перлокуцію.

Практичне значення полягає в тому, що отримані результати дослідження дозволять глибше зрозуміти процеси ущільнення та еліпсації, які виявляються по-різному у функціонуванні мовних одиниць, а його матеріали можуть бути використані на уроках української мови в середній школі, для написання наукових робіт здобувачами освіти із синтаксису та стилістики.

Наукове дослідження **апробоване** у доповіді, виголошеній на секційному засіданні «Функційно-семантичні, граматичні та стилістичні особливості мовних одиниць і категорій у контексті динаміки та лінгводидактики» Фестивалю науки ВНУ ім. Лесі Українки (Луцьк, 13–17 травня 2024 р.).

Із теми дослідження опубліковано статтю (у співавторстві):

Сліпачук Вікторія, Межов Олександр. Неповні речення у структурі діалогів художнього мовлення Юрія Андруховича. *Scripta manent: молодіжний науковий вісник факультету філології та журналістики* : зб. наук. пр. ; Вип. 11 / уклад. Л. Б. Лавринович. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2024. С. 37–42.

Структура й обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списків використаної літератури (92 найменування) та джерел фактичного матеріалу (6 позицій). Загальний обсяг роботи – 84 сторінки, з яких 75 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ

1.1. Неповні речення в синтаксичній системі сучасної української літературної мови

Проблема дослідження неповних речень тривалий час привертала увагу як українських, так і зарубіжних мовознавців. У сучасній лінгвістиці існують два основні підходи до розуміння неповних речень. Перший підхід відображає традиційні концепції синтаксичної неповноти, які розробляли такі дослідники, як І. Чередниченко [85], Л. Булаховський [11], Б. Кулик [56], П. Дудик [31], І. Вихованець [14], Н. Гуйванюк [23] та інші мовознавці. У їхніх дослідженнях неповнота синтаксичних одиниць розглядається як відхилення від норми, при якому один або кілька членів речення опускаються, але можуть бути визначені з контексту або ситуації мовлення. Сигналами неповноти речення є пряма чи зворотна валентність вербально виражених компонентів, які залишаються нереалізованими з певних причин.

Інше трактування неповноти речень пов'язане з виникненням теорії про детермінанти, започаткованої в українському мовознавстві І. Вихованцем [14; 15]. У цій теорії детермінанти стали розглядати як такі, що виконують функцію вторинного імпліцитно-предикативного позначення дії. Дослідження в цьому напрямі продовжили С. Єрмоленко [39], О. Бех [6], І. Слинько [78], Н. Гуйванюк [23]. У їхніх працях всі еліптичні речення або деякі їхні різновиди (наприклад, буттєві бездієслівні речення) відносяться до двоскладних повних речень, де другорядні члени, такі як обставини і додатки, виконують предикативну або напівпредикативну функцію, або ж до односкладних речень з локальними чи темпоральними поширювачами [34]. Такий підхід до визначення статусу еліптичних речень суперечить

традиційним поглядам і змушує переглянути питання розмежування повних і неповних речень як у двоскладних, так і в односкладних синтаксичних структурах. Основне застосування неповних речень спостерігається в живому мовленні, оскільки в безпосередньому спілкуванні завжди зрозуміло, хто, де, коли, кому і що говорить. Тому опущення деяких елементів синтаксичної структури речення є природним явищем, оскільки контекст і ситуація сприяють утворенню неповних речень.

У типологічній системі речення, що є центральною одиницею синтаксису, особливою ознакою є повнота чи неповнота. Ця ознака базується на здатності речення логічно та синтаксично поділятися, а також на можливості не виражати явно якийсь із членів речення (основний чи другорядний) або навіть кілька членів, враховуючи вже реалізований контекст, очевидність ситуації або загальну мовну компетенцію учасників спілкування.

Неповне речення – це синтаксична конструкція, у якій одна з його частин не вимовляється, але сприймається свідомістю. Неповні речення виникають через пропуск насамперед головних членів речення (підмета, присудка чи зв'язки), хоч можуть бути еліміновані й другорядні члени. Серед мовознавців існує думка, що опускається саме та частина речення, яка легко може бути відтворена, і таким чином неповнота речення виникає через пропуск іменника у ролі підмета або дієслова [36].

Грамаітичне поняття неповноти речення пов'язане з такими прийомами експресивного синтаксису, як парцеляція, еліпсис, приєднання та градація. Ці прийоми використовуються для створення стилістичних ефектів, таких як жвавість, невимушеність, спонтанність і посилення експресивності висловлювання. Наприклад, парцельовані конструкції у творах сучасних письменників допомагають поступово нарощувати емоційне напруження.

Різні підходи до природи неповних речень висловлювали й українські мовознавці. О. Партицький називав їх догадними реченнями, де пропущені члени потрібно здогадатися, В. Сімович визначав їх як промовчані речення, а

Л. Булаховський зазначав, що потреба в пропущеному члені речення виникає з його граматичної структури [11, с. 133]. Неповні речення розглядаються ними переважно як конструкції з відсутніми певними структурними елементами. Однак у деяких випадках пропуск одного чи кількох членів речення є синтаксичною нормою, коли відсутність компонента у фразі зумовлена її внутрішніми можливостями і не порушує інформативної завершеності. Це дозволяє сприймати таке речення як інформативно самодостатню синтаксичну конструкцію. А. Загнітко визначає неповне речення як синтаксичне утворення, у якому одна з частин будови не вимовляється, але фіксується свідомістю [47, с. 60].

Неповним реченням є предикативна одиниця, у якій певна синтаксична позиція (один або кілька членів речення), визначена формальною і семантико-синтаксичною структурою, пропущена, тобто не вимовляється (не пишеться), але все ж відтворюється у свідомості комунікантів. Наприклад: *«Під Новий рік ми їхали в одному купе. Я — додому на вакації, вона — у Карпати з лижами»* [Андрухович, 4, с.52]. У наведеному реченні тире графічно, а пауза інтонаційно вказує на відсутній компонент – присудок другої і третьої предикативних частин *їхав/їхала*, які відтворюються завдяки попередньому контексту. Будучи одним із способів імпліцитної передачі інформації, неповнота, або еліпсис, часто виступає в реченні-висловленні. Це зумовлено дією загального принципу економії мовних засобів, комунікативними намірами мовця, зокрема бажанням бути лаконічним, а також стилістичною доцільністю уникати повторення слів у пов'язаних реченнях. Неповнота речення не перешкоджає досягненню взаєморозуміння; навпаки, вона може бути більш виразною, ніж повний варіант тексту. Порівняймо неповне складне речення з його можливим повним варіантом: *У купе разом з тобою, Хомський, екстравагантне подружжя росіян чи, може, якихось євреїв, такі собі романтики, що наважилися відпочивати на огидних карпатських турбазах, де коридори пахнуть карболкою, а мінеральна вода — нафтою* [Андрухович, 6, с.2]; пор.: *У купе разом з*

тобою, Хомський, екстравагантне подружжя росіян чи, може, якихось євреїв, такі собі романтики, що наважилися відпочивати на огидних карпатських турбазах, де коридори пахнуть карболкою, а мінеральна вода пахла нафтою.

Неповні речення найчастіше використовуються в розмовному та художньому мовленні. Вони дозволяють економно виражати думку, уникаючи зайвих повторень, і водночас залишаються зрозумілими. Це сприяє підвищенню уваги читача та залученню його до активного сприйняття художньої оповіді [91, с. 132–133]. Такі синтаксичні структури можуть виконувати різноманітні стилістичні функції в художньому контексті: виокремлювальну, оцінну, контрастивну тощо. Вони «увиразнюють висловлювання, актуалізують важливе й значиме, зосереджують увагу читача на значенні кожного елемента (вираженого або передбачуваного)» [25, с. 32].

Варто зазначити, що комунікативно-інтенційний зміст неповних речень може бути різноманітним: це може бути констатація факту, спонукання адресата до дії, виклик дії адресата за допомогою питання, або вираження психологічного стану особи тощо. У лінгвістиці неповні речення класифікують як прагматичні через їхній зміст. Прагматику неповних речень детально проаналізовано в дисертації Т. Марченко [61], де зазначено, що «номінативно-прагматична наукова парадигма розширює синтаксичну проблематику, включаючи в коло її завдань не тільки аналіз синтаксичних одиниць та їхніх категорій, а й розгляд різноманітних супровідних засобів, наявних у реченні. Водночас вона забезпечує з'ясування інвентаря синтаксичних одиниць у загальній системі мовної номінації та вираження в їхній структурі власне-авторського «Я» [61, с. 2].

Неповні речення мають значний вплив на синтаксичну структуру української мови. Вони виникають за аналогією до повних моделей та існують як спосіб вираження відповідних думок у конкретній формі. Неповні речення є альтернативними формами вираження того ж самого змісту, тому,

як і повні, вони можуть бути двоскладними або односкладними, поширеними або менш поширеними, складними або менш складними.

Якщо відсутні елементи речення впливають із мовної ситуації, такі речення називаються ситуативно неповними. Якщо ж пропущені частини зрозумілі з контексту, їх називають контекстуально неповними. Наприклад, ситуативно неповне речення «Починається» може мати різні підмети в залежності від ситуації, такі як дощ, гра, урок тощо. У контекстуально неповному реченні відсутні частини стають зрозумілими завдяки контексту, наприклад: *«Щастя розум одбирає, а нещастя – повертає»* (Народна творчість).

Неповні речення формуються на основі відповідних повних структур і можуть бути як двоскладними, так і односкладними. У двоскладних реченнях, наприклад, може бути пропущений підмет. У випадку неповного речення з відсутнім присудком обов'язково має бути підмет.

Структурна неповнота речень має своє стилістичне обґрунтування. Відсутність конкретного елемента в складі речення компенсується більшим семантико-стилістичним навантаженням інших його складників, що сприяє загальному збагаченню синтаксичної конструкції. Отож, застосовуючи неповні речення, автор зосереджує увагу читача на семантико-стилістичному та комунікативно-прагматичному аспектах висловлення.

Варто зазначити, що неповні речення є особливим структурним і семантичним типом синтаксичних конструкцій, які мають всі характеристики та ознаки речення, тому не слід розглядати їх як порушені або недостатні одиниці. Вони представляють собою важливе явище у сучасній українській мові зі стійкими функціонально-стилістичними параметрами. Неповні речення є однією з найхарактерніших ознак усного мовлення і часто використовуються письменниками для стилізації.

1.2. Основні питання теорії неповних речень, історія їх вивчення

Термін «неповне речення» вперше увів М. Осадца, який визначав ці речення як такі, що виникають внаслідок пропуску основних частин (підмета, присудка або зв'язки). Пропуск другорядних частин не вважається причиною неповноти за цією концепцією.

Іншого підходу дотримувалися дослідники Л. Булаховський та Ю. Шерех, які розробили методи розмежування неповних і односкладних речень. Неповні речення, на їхню думку, можна відновити, враховуючи лише лінійні чи синтагматичні відношення між частинами, тобто вони є неповними як за формою, так і за змістом. Це також охоплює еліптичні речення з невидимими присудками, які стають очевидними завдяки характеру залежних елементів [11].

Інтерес до питання пропуску окремих мовних елементів існує у вчених ще з давніх часів. Порівняльний та типологічний аналіз численних синтаксичних конструкцій з різних мов показав, що неповнота є більш характерною для слов'янських мов. Однак навіть із значним розвитком граматичної науки в другій половині XVIII – першій половині XIX століття питання редукції важливих і службових слів у реченнях здебільшого вивчалось зі стилістичної перспективи. Це пояснюється тим, що теорія речення вважалась скоріше частиною риторики, а не граматики.

Перші дослідження неповних речень ґрунтувалися на логічному підході до синтаксичних одиниць. За цією теорією кожне речення розглядалось як судження, яке завжди складається з двох частин: суб'єкта та ознаки суб'єкта (підмета і присудка). Дослідники особливо акцентували на відсутності підмета, адже без присудка речення не може існувати. Лінгвісти вважають, що пропускати можна лише ті члени речення, які легко відновити за контекстом, зокрема підмет і присудок. Однак це можливо, тільки якщо є означальні, доповнювальні чи обставинні слова, які не можуть бути опущені.

Допоміжне дієслово «бути» в теперішньому часі зазвичай опускається лише в розмовній мові.

Неповні конструкції були предметом дослідження багатьох учених, які вивчали синтаксис. Різні спроби тлумачення неповноти речення з логічного, формального та психолого-граматичного погляду можна знайти у працях О. Беха [6], Н. Дзюбак [26], П. Дудика [30; 31; 32; 33; 34], П. Коструби, С. Марича, О. Назарова, Н. Писаренка, І. Попової [71], В. Шульгіної [90] та ін. Ці дослідження відображають еволюцію уявлень про неповні речення в науковому співтоваристві. І. Чердниченко розрізняв два типи речень з неповнотою: перше – речення, неповнота яких обумовлена їх структурою; друге – речення, неповнота яких обумовлена смисловими зв'язками з попереднім або наступним контекстом та реальними умовами мовлення [85].

Грунтовно неповні речення в сучасній українській мові дослідив П. Дудик. У 1954 році він захистив кандидатську дисертацію «Неповні та еліптичні речення в сучасній українській мові» [31]. Неповним реченням він присвятив окремий розділ у монографії «Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення)» [33] та розділ «Неповні речення» в академічній колективній монографії «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис» за заг. ред. акад. І. Білодіда [82]. Окремий розділ вміщено і в посібнику П. Дудика «Із синтаксису простого речення», підручниках «Синтаксис української мови» [30] та «Стилістика української мови» [34].

Лінгвіст визначає неповні речення як ті, що не містять одного або кількох формально відсутніх членів, необхідних для повноти смислу речення, проте їх можна визначити за граматичною структурою та контекстом мовлення, або зрозуміти з сусідніх речень, обставин мовлення або внутрішніх лексико-граматичних засобів [33, с. 145]. Мовознавець розглядає теорію неповних речень як частину загальної теорії речення, відзначаючи, що вони володіють тими ж основними характеристиками, що й повні речення. Ці характеристики містять: 1) відносну самостійність як мовної одиниці;

2) предикативність; 3) відносну закінченість смислу; 4) граматичну організованість; 5) інтонаційну завершеність [31, с. 144].

П. Дудик зазначає, що неповнота речення є мовним явищем із граматичним характером. Досліджуючи це явище з погляду функціонування неповних речень у діалогічному та монологічному мовленні, вчений виділяє структурно-граматичні різновиди:

- двоскладні речення без підмета;
- двоскладні речення без присудка;
- неповні односкладні речення без головного члена або його частини;
- неповні двоскладні та односкладні речення без додатка;
- неповні двоскладні та односкладні речення без обставини;
- неповні речення, що є частинами складних речень;
- неповні речення без означуваного члена (підмета, додатка) за наявності означення;
- неповні речення без кількох членів у діалогічній та монологічній мовах [31, с.145].

Особливим різновидом неповних простих речень є еліптичні речення. Що стосується формально неповних речень (тобто тих, які неповні за структурою, але семантично повні та зрозумілі без інших речень), то в лінгвістиці такі речення називаються еліптичними. І. Попова першою теоретично обґрунтувала їх виділення серед інших неповних речень [71].

Варто зауважити, що неповні речення самі по собі ніколи не мають відносно завершеного змісту. Їхня змістова неповнота пов'язана з неповнотою структури. П. Дудик вважає, що на обох цих ознаках – смисловій і граматичній неповноті – загалом ґрунтується й саме поняття неповного речення [31, с.147].

Аналіз науково-теоретичної літератури підтверджує, що основною характеристикою неповних речень є «випущення» або «пропуск» одного з членів речення, головного або другорядного. Пропуск окремих частин речення не лише відповідає комунікативній меті висловлювання, але й

сприяє досягненню цієї мети найбільш природним і зручним способом, економічно, без необхідності повторювати вже відому інформацію.

Традиційно неповноту синтаксичних одиниць розглядають як відхилення від стандарту з відсутністю одного чи кількох членів, які можна визначити з контексту або ситуації мовлення. Мовознавцями започатковано теорію детермінантів, на основі якої виник другий підхід, згідно з яким неповне речення виконує функцію вторинного імпліцитно-предикативного позначення дії. Згідно з мовознавчими дослідженнями сутності «неповних речень», можна виокремити такі різноманітні підходи:

- деякі вчені виокремлюють лише ті неповні речення, неповнота яких мотивується контекстом;
- інші лінгвісти ідентифікують неповні речення-еліпси (наприклад, Л. Булаховський [11]).
- також є дослідники, які розрізняють власне неповні та еліптичні речення (зокрема А. Загнітко [47]).

Більшість мовознавців солідарні в тому, що відсутній член у неповному реченні може бути визначений з контексту, ситуації мовлення або граматичної структури самого неповного речення.

Неповні висловлення, так само як і повні, виконують відповідні комунікативні функції та можуть використовуватися у мовленні як самостійні конструкції. Вміле вживання структур неповних речень і їх поєднання з повними дозволяє виражати думки та почуття точно й ефективно, а часто й забезпечує високу естетику мови. Мистецтво художнього слова полягає у виявленні потенціалу національної мови, який досягає емоційного й естетичного впливу на читача та розвиває його мовний смак.

1.3. Класифікації неповних речень

За класифікації неповних речень нерідко спираються на аргументи П. Дудика, який пропонує об'єднати контекстуальні та ситуативні неповні речення в один структурний тип. Згідно з його підходом, неповними будемо вважати речення, у яких відсутні один або кілька формально необхідних членів для логічного завершення. Ці відсутні елементи можна визначити за граматичною структурою та змістом речення, а також зрозуміти з контексту, ситуації спілкування чи внутрішніх лексико-граматичних засобів [31]. При застосуванні комплексного підходу до визначення поняття неповних речень, що охоплює формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та комунікативний аспекти, мовознавці виявили, що категорія неповноти проявляється по-різному на кожному з цих рівнів [49, с.196].

Крім того, варто врахувати не тільки формальну, а й функціональну повноту, яка, за словами І. Попової, визначається такими чинниками: а) функціональною спрямованістю мовлення, його соціальними завданнями загалом, настановою на точність і фактичність викладу або на образність і емоційний вплив тощо; б) конкретними структурно-функціональними формами висловлення, такими як питання, відповідь, вираження почуттів, емоційна оцінка, констатація факту, повідомлення та інші; в) умовами та формою перебігу мовлення і способом його викладу, що значною мірою зумовлені соціальною спрямованістю мовлення [71].

П. Дудик зазначає, що це призводить до неоднозначності в розумінні природи неповних речень і до різноманітності їх класифікацій. У сучасному мовознавстві неповні речення поділяють на кілька типів залежно від їхньої структури та стилістичних характеристик: власне неповні речення (які є синтаксично неповними і незрозумілими без контексту), еліптичні речення (які мають граматичні пропуски, але зрозумілі за змістом) та неповні приєднувальні речення і конструкції [34, с. 244-245].

У більшості праць українських учених класифікація неповних речень зводиться до таких трьох типів:

- 1) контекстуально неповні речення;
- 2) ситуативно неповні речення;
- 3) еліптичні неповні речення.

Така класифікація представлена, зокрема, у працях Б. Кулика [56].

Відповідно до різного співвідношення формальних і семантичних ознак І. Вихованець виділяє наступні різновиди неповних речень:

1) речення формально і синтаксично неповні (ситуативні – усне мовлення і контекстуальні – писемне мовлення), сюди ж – приєднувальні конструкції.

2) формально неповні, але семантично повні речення (еліптичні речення) [14].

Автор розділу про неповні речення П. Дудик академічного видання «Сучасна українська літературна мова: Синтаксис» за заг. ред. акад. І. Білодіда [82] вважає, що за структурою неповні речення можна поділити на групи:

1) неповні двоскладні речення з неназваним підметом (*Хлопець вигукнув. Зупинився і прислухався до шурхоту*);

2) неповні двоскладні речення з неназваним присудком (*Пташка красна пір'ям, а людина – добрими справами*);

3) неповні речення з неназваним другорядним членом, найчастіше додатком (*Зустрічі не буде. Перенесли на тиждень*);

4) неповні речення з кількома неназваними членами речення (*Сестра до школи йде двадцять хвилин, а я п'ять*).

Одна з найбільш ґрунтовних класифікацій належить А. Загнітку, який розрізняє неповні речення на власне неповні та еліптичні. Власне неповні речення вчений поділяє на контекстуальні, ситуативні, парцельовані та обірвані [48, с. 60]. У контекстуальних неповних реченнях пропущені елементи відновлюються завдяки тому, що їх згадують у попередньому

контексті. У ситуативних неповних реченнях недомовлене стає зрозумілим із ситуації. Ситуативні речення широко використовуються в діалогічному мовленні та прямій мові, і їхній зміст часто стає зрозумілим завдяки контексту ситуації.

Парцеляція – це значне (сміслові і формальне) відокремлення слів, словосполучень або речень, яке в тексті позначається крапкою, знаком оклику або питання. З-поміж парцельованих структур виділяють:

1) неповні парцельовані конструкції, що виражаються однорідними членами з уточнювальним, пояснювальним або іншим аспектом;

2) власне парцельовані конструкції, що становлять граматично залежні компоненти попереднього речення, один або кілька його другорядних членів. Інтонаційно оформляються як окремі речення з метою комунікативного навантаження [45].

В українському мовознавстві дослідники парцельованих конструкцій, такі як І. Вихованець, М. Вінтонів, К. Городенська, П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Загнітко, Л. Конюхова, Н. Конопленко, Н. Івкова та інші, пов'язують цей феномен із комунікативно-функційним аспектом речення. Парцельовані конструкції – це особливий спосіб мовного оформлення синтаксичної структури за допомогою кількох комунікативних одиниць або фраз [59].

А. Загнітко вважає, що парцеляція походить від ситуативно-прагматичних завдань і є поверхневим процесом синтаксису, який підкреслює значущість окремих частин речення. При цьому глибинна структура речення залишається системно відтворюваною. Це дозволяє трактувати парцеляцію як проміжну ланку між мовою та мовленням [47, с. 463-466].

Обірвані речення – це конструкції, які залишаються незавершеними через певні ситуативно-прагматичні чинники. Такі речення є незакінченими як змістовно, так і структурно та інтонаційно. Термін «речення» застосовується до таких конструкцій, оскільки вони чітко виражають ознаки речення. Їхня нереалізація зумовлена позамовними факторами. Віднесення

цих утворень до контекстуально неповних пояснюється тим, що вся інформація компенсується попередніми реченнями – контекстом. У лінгвістичних дослідженнях для позначення цього явища П. Дудик використовує термін «перервані речення» [30], А. Загнітко – «обірвані речення» [48], І. Завальнюк також називає їх «незакінченими (обірваними) реченнями» [45], К. Шульжук пропонує термін «незакінчені речення» [91]. Багато мовознавців сходяться на думці, що це речення, які початі, але не завершені, і в яких виражені перервані або до кінця не висловлені думки. Обірвані речення мають ряд структурних ознак: є повний відповідник, синтаксичні позиції залишаються незмінними, але порушуються цілісність синтаксичних зв'язків і відносини, відсутня завершеність цих зв'язків у реченні, змінюються позиції та зв'язки службових слів, а також немає інтонаційної завершеності і змінюється ритмо-мелодійна структура висловлювання.

Еліптичні речення – це тип неповних речень, де пропущений член можна легко відновити завдяки контексту та структурі речення, зокрема, через значення і форму синтаксично залежного слова. З-поміж еліптичних неповних речень виділяють речення з еліпсом присудка/єдиного головного члена односкладного речення зі значенням: руху, переміщення в просторі; наказу, просьби, побажання, заклику, привітання, запитання; буття; мовлення; сприймання; запитання. На думку П. Дудика, в еліптичних реченнях не виражені переважно ядерні компоненти, і вони не потребують компенсації ні контекстуально, ні ситуативно [30, с.244–245].

Багато сучасних мовознавців виділяють еліптичні неповні речення як окремий тип, акцентуючи на їхній основній особливості – здатності відновлювати пропущений член завдяки змісту та структурі речення, зокрема через значення і форму синтаксично залежного слова. Найчастіше трапляється еліпсис дієслова, що виражає буття або мовлення, пропущений підмет у двоскладному реченні, або додаток у двоскладному чи односкладному реченні. В останні роки в україністиці висловлено думку, яка

спонукає не до звуження, а до розширення еліптичних структур. І. Вихованець вважає еліптичними лише конструкції, де відсутні підмет або присудок. Він зазначає, що еліптичні речення стосуються лише двоскладних речень, де пропущені тільки головні члени [14, с.105]. Погоджуємось із думкою К. Шульжука, який зауважує, що еліптичні речення неповні лише з точки зору структури, проте семантично вони є завершеними [91, с.136].

Між повними та неповними реченнями перебувають так звані вільні синтаксеми. Ці синтаксеми є неподільними семантико-граматичними одиницями, які в готовому вигляді використовуються для побудови будь-якого речення, стаючи його конструктивною частиною [78].

Вільні синтаксеми відрізняються від неповних речень тим, що в них відсутні головні члени, які можуть бути відновлені. У більшості випадків назва статті є темою, і саме в цих випадках найчастіше зустрічаються вільні синтаксеми, зміст яких співвідноситься з текстом статті як частина з цілим, тоді як зміст статті виступає ремою. Це свідчить про їхню спорідненість з неповними реченнями контекстуального типу.

1.4. Критерії розрізнення неповних і односкладних конструкцій

Неповні речення – це паралельні форми вираження того самого змісту, і тому, як і повні речення, їх треба поділяти на двоскладні й односкладні з тим або іншим неназваним членом чи кількома членами [57, с. 54].

Неповними можуть бути як двоскладні, так і односкладні речення. Тому важливо не сплутувати односкладні повні речення, де підмет завжди відсутній (наприклад, безособові, узагальнено-особові, неозначено-особові, означено-особові, інфінітивні), із двоскладними неповними реченнями, у яких підмет пропущений. Також не слід змішувати односкладні повні речення без присудка (номінативні) із двоскладними реченнями, де присудок пропущений. У двоскладних неповних реченнях пропущений підмет чи

присудок можна визначити за контекстом, ситуацією або за допомогою наявних другорядних членів: *Око бачить далеко, а розум ще далі; Правдою весь світ пройдеши, а неправдою – ні до порога* (Народна творчість). Водночас, в односкладних реченнях основною структурною ознакою є наявність лише одного головного члена речення.

Щодо розрізнення неповних і односкладних конструкцій, лінгвісти мають два протилежні погляди. Зокрема, традиційне розуміння структурної організації монопредикативних синтаксичних одиниць пов'язане з їхнім поділом на двоскладні та односкладні. Варто зауважити, що деякі мовознавці (І. Слинько, Н. Гуйванюк) використовують терміни «двоядерні» та «однойдерні» речення [78].

Деякі прихильники семантичної теорії, дотримуючись протилежної точки зору, стверджують, що опозиції між двоскладними та односкладними реченнями не існує. На їхню думку, односкладних речень немає, оскільки мета будь-якої реченневої конструкції полягає у приписуванні предикативної ознаки її носієві, представленому не лише називним відмінком, але й іншими відмінковими та прийменниково-відмінковими формами.

Повні та неповні речення можна розрізнити на основі таких принципів:

- моделі позицій для повних і неповних речень співвідносяться між собою і мають схожу організацію постійних елементів або обов'язкових граматичних форм, тобто, як повні, так і неповні речення формуються за однією моделлю;

- визначення повноти чи неповноти речення відбувається спочатку незалежно від зрозумілості його змісту. Це залежить від того, як словесні форми відображають позиційні моделі речення, тобто, мова йде про структуру речення, а не про його значення [9, с. 147–152].

Взявши за основу напрацювання мовознавців П. Дудика [30 – 37], Л. Булаховського [11], для правильного розрізнення неповних двоскладних речень та односкладних конструкцій ми сформулювали такі критерії:

Неповні двоскладні речення:

- Завжди особові, тобто мають на увазі конкретного суб'єкта і дію, навіть якщо підмет чи присудок пропущені. Це часто трапляється у діалогах, де обидва члени можуть бути опущені, але легко впізнавані;

- Структура завжди передбачає два компоненти: підмет і присудок, навіть якщо один із них відсутній в тексті.

Односкладні речення:

Номінативні речення. Містять лише іменник або субстантивоване слово у називному відмінку, відображають називання об'єкта чи явища. Присудка в них немає, тому вони не передбачають дії.

Неозначено-особові речення. Відсутній конкретний виконувач дії; дія передбачає множинну, але невизначену особу.

Узагальнено-особові речення. Дія виконується узагальненою особою; часто використовується у прислів'ях, відображаючи дію, що може бути виконана будь-ким.

Безособові речення. Описують стан або процес без конкретного суб'єкта, часто використовуються для опису природних явищ або відчуттів.

Іноді у текстах є речення, які складно віднести до двоскладних чи односкладних структур. У таких випадках слід враховувати контекст, граматичну структуру та смислове наповнення.

Неповні речення не слід змішувати зі словами-реченнями, які часто трапляються у діалогах і виражають лише ствердження чи заперечення без логічного змісту.

Таким чином, для точного розрізнення цих структур важливо враховувати граматичні особливості, наявність або відсутність підмета та присудка, а також їхній контекст та призначення в мовленні.

У мовотворчості Ю. Андруховича поряд з повними реченнями функціонують як неповні двоскладні речення, так і неповні односкладні. Схарактеризуємо їх у наступних розділах роботи.

Висновок до розділу 1

У процесі дослідження було з'ясовано, що неповні речення є невід'ємною частиною синтаксичної системи сучасної української літературної мови. Вони мають значний вплив на створення стилістичного забарвлення та емоційної виразності тексту, виступають засобом економії мовних ресурсів і надають мовленню природності. Важливим аспектом є функціональна гнучкість неповних речень, яка дозволяє їх широко використовувати як у монологічних, так і в діалогічних структурах.

Встановлено, що дослідження цієї синтаксичної одиниці мають давню традицію, однак донині залишаються дискусійними деякі аспекти класифікації та семантичного наповнення неповних речень. Поглиблене вивчення їх функціональних можливостей відкриває нові перспективи для вдосконалення теорії синтаксису. Проаналізовано різні підходи до класифікації неповних речень. Виявлено, що класифікації ґрунтуються на різних критеріях, зокрема на структурних, функціональних та семантичних особливостях. Класифікаційні підходи дають змогу виділити такі основні типи неповних речень, як контекстуальні, ситуативні, еліптичні та приєднувальні (парцельовані). Кожен із цих типів відіграє свою унікальну роль у мовленні, що робить їх вивчення важливим для глибшого розуміння синтаксичної організації мови.

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

2.1. Контекстуальні та ситуативні неповні речення

При визначенні неповних речень необхідно враховувати їх структурну і семантичну повноту (неповноту). У зв'язному тексті в мовному потоці речення може виявитися в такому оточенні, при якому компоненти не обов'язкові для однозначного і достатнього розуміння цього речення, оскільки таке розуміння забезпечується текстуальною підтримкою або тією реальною ситуацією, у якій здійснюється мовлення.

Серед контекстуальних речень О. Леута виділяє такі типи:

- 1) прості речення з пропущеним головним або другорядним членом;
- 2) складні речення з пропущеною головною або підрядною частиною;
- 3) неповні речення, які є частиною складного речення з пропущеним членом, що називається в другій частині складного речення [58, с. 23].

У мові художніх творів «Рекреації», «Московіада», «Дванадцять обручів», «Коханці Юстиції», «Лексикон інтимних місць» Ю. Андруховича фіксуємо ілюстрації використання великої кількості контекстуально неповних речень.

Особливість контекстуальних неповних речень полягає в тому, що фактичний зміст і формальні ознаки відсутніх (пропущених) компонентів (членів речення) визначаються на основі мовного або вербального контексту. Цей контекст представлений в інших реченнях або частинах складних речень, які містять відповідники для відсутніх компонентів, що потребують компенсації. Пор.: *«Ніколи б не їхала до того Чортополя, якби Мартофляк сам так не наполягав. Навіть ультиматум висунув! Якщо не їду, то смертельно напивається у тому Чортополі...»* [Андрухович, 6, с.6].

Виділені фрагменти є неповними реченнями: у них лексично не виражений підмет як компонент структурної схеми. На підставі контексту, створюваного першим самостійним реченням, з'ясовується конкретне лексичне вираження згаданого компонента – *Мартофляк*.

У складному реченні одна з його частин служить контекстом для компенсації лексично незаповнених синтаксичних позицій у структурі іншої. Наприклад: «*Приміщень зробилось удвічі менше, а мешканців удвічі більше...*» [Андрухович, 1, с.30]. Відсутній у другій частині присудок *зробилось* з'ясовується на підставі контексту, створюваного першою. Або ще приклад: «*На вечерю ви замовили горілку і дивовижний коньяк "Білий бузько", а для Марти — сухе угорське і все таке інше*» [Андрухович, 6, с.27] – пропущений присудок *замовили* можна відновити з попередньої сурядної частини.

Найчастіше неповні речення трапляються у конструкціях із прямою мовою, зокрема діалогах, напр.:

«— *Шампана хочеш?*

— *Наливай, — кивнув Мартофляк*» [Андрухович, 6, с.92]. Подане речення є контекстуальним, оскільки пропущений додаток *шампана* зрозумілий з попередньої репліки. Водночас його значення та повне розуміння залежать від ширшого контексту твору, зокрема ситуації, в якій воно виникає, та взаємодії між персонажами.

«— *Я заборонив би всі партії.*

— *І я.*

— *І я теж*» [Андрухович, 4, с.39]. У цих репліках також пропущено дієслова. Відповіді «*І я*» та «*І я теж*» є скороченими формами, де пропущено щось на зразок «*Я теж заборонив би всі партії*». Це легко відновлюється через попереднє висловлювання, яке визначає контекст розмови, але сам факт погодження зі сказаним є зрозумілим учасникам діалогу з ситуації.

«— *А куди сховали вчорашнє тіло?*

— *Поки що лежить у моїй кімнаті. Сьогодні, коли стемніє, спущу його разом з усіма тельбухами в каналізацію...*» [Андрухович, 4, с.44]. Виділене речення є контекстуальним неповним із пропуском підмета, оскільки без попередньої репліки-запитання не зрозуміло, про що йдеться. Це розмова, що опирається на спільний досвід або події, відомі обом співрозмовникам, і тому не потребує детальних пояснень. Такий підхід створює динаміку в діалозі та підкреслює розмовний стиль.

« — *Що там діється надворі?* — *запитуєш у перерві між поцілунками.*

— *Дощ, — відповідає вона і нарешті йде геть*» [Андрухович, 4, с.59].

З репліки «Що там діється надворі?» діалогу розуміємо, що мовець звертається до когось із питанням. У відповіді «Дощ», що є неповним реченням, присудок підказується контекстом і логічним розвитком діалогу. Повне речення могло б виглядати так: «Надворі йде дощ», але відповідь максимально скорочена, оскільки вона передає достатньо інформації в одному слові. Діалог у цьому уривку пов'язаний також із широким контекстом, оскільки і питання, і відповідь є короткими.

Часто в мовотворчості Ю.Андруховича неповні контекстуальні речення займають позицію вставленої конструкції, вносять якусь додаткову інформацію до повідомлюваного в основному реченні, як-от: *«І зранку в понеділок преспокійно вигулькнути собі з нього, насвистуючи, та й піти геть (у гуртожиток до Кирила, до Галі, в Малий зал консерваторії, в пивбар на Фонвізіна – далі ціла безліч підваріантів)»* [Андрухович, 4, с.97]. Вставлене складне речення містить синтаксично неповні частини, у кожній з яких імпліковано предикат «піти». Також відсутня чітка вказівка на суб'єкта дії (хто саме вигулькнув і пішов), про що читач дізнається з ширшого контексту, адже саме речення не розкриває цього. Ситуація, яку описує речення, залишається частково відкритою, оскільки не відомо, хто виконує ці дії. Речення є контекстуально неповним, оскільки не пояснює попередні події, через які персонаж «вигулькнув» і «пішов геть». Також перелік місць (гуртожиток до Кирила, до Галі, Малий зал консерваторії, пивбар на

Фонвізіна) надає варіанти дій персонажа, але не уточнює, куди саме він вирушив. Це створює ситуацію невизначеності, коли потрібно знати більше про подальші події, щоб зрозуміти, чим закінчиться дія.

«За лічені тижні перемотлошивши кількох нещасних і безборонних учительок (українська мова, географія та історія середніх віків), ніби навмисне засланих йому на поталу, він перекинувся було на майже шістдесятилітню пропахлу комбіжирами глухоніму кухарку...» [Андрухович, 1, с.35] – вставлений сурядний ряд є синтаксично неповним. Його зміст розкриває попередній контекст: йдеться про вчительок відповідних дисциплін. Вставка «українська мова, географія та історія середніх віків» виступає як уточнення, що пояснює види предметів, але не додає жодної нової дії чи обставини. Дієслово «перекинувся» формує незавершене очікування, адже після нього має бути розкрито, що сталося далі – чи відбулися якісь дії з боку героя стосовно кухарки, чи було це лише наміром або спробою. Відсутність конкретного завершення дії робить наведений уривок контекстуально неповним, оскільки не пояснює, яким чином головний герой перемотлошив учительок, чи були ці дії результатом якогось мотиву, чи спонтанною реакцією. Не відомо також, що спонукало героя переключитися на кухарку та які наслідки мали ці його дії. Читачеві необхідно звернутися до ширшого контексту твору, щоб зрозуміти, чому цей персонаж поводиться так, що передувало подіям і що станеться після зазначених дій. Тобто контекст самого твору необхідний для повного розуміння мотивів та обставин, які залишаються нерозкритими в цьому текстовому фрагменті.

«У готельчику на Савиньї Пляці (його вже не існує, там нині взуттєва крамниця чи щось таке) наші щирі українські душі, функціонери еспеу, запросили німців у номери – скуштувати горілки й сальця» [Андрухович, 3, с. 21]. Це речення залежить від контексту, в якому воно використовується. Саме з контексту ми розуміємо, що мова йде про певний історичний момент (подію), пов'язаний із готелем, де українські функціонери запросили німців.

Уточнення «наші щирі українські душі» дає зрозуміти, що акцент зроблено на емоційному та культурному контексті. Без загального контексту, що описує дану подію, речення не було б таким зрозумілим. Вставлена конструкція «(його вже не існує, там нині взуттєва крамниця чи щось таке)» – це приклад контекстуального уточнення, яке знову-таки додає інформацію лише на підставі загального розуміння ситуації.

«Зрештою, жоден процес щодо жодного вбивства просто не міг відбутись, якщо родина потерпілого не спромоглася притарабанити до суду його мертво тіло (особлива юридична процедура під назвою «презентація трупа»)» [Андрухович, 2, с. 10]. Вставлене речення є контекстуально неповним через те, що певні деталі, які мали би повноцінно пояснювати ситуацію, залишаються неявними. Наприклад, використовується термін «презентація трупа», який не пояснюється глибше. Для того щоб повністю зрозуміти, що саме мала на увазі юридична процедура, читачеві потрібно мати контекст або додаткову інформацію, що не подається в реченні. Речення вимагає від читача певного знання історії, традицій, або правової системи. Без контексту розуміння юридичних аспектів залишається неповним, і важко зрозуміти, чому саме така процедура була необхідною для суду.

Головною сферою функціонування неповних речень, ситуативних зокрема, є жива повсякденна розмовна мова. Наприклад, у процесі спілкування двох чи більше осіб часто не називаються зрозумілі для мовців речі, як-от: *Потримай (ручку); Покажи (зошит); Візьми (Книгу); Принеси (стілець)*. Позамовні фактори формування таких речень включають ситуацію і обставини, в яких відбувається мовлення, а також життєвий досвід мовців, їх міміку і жести. (Напр., замість *На зупинку їде троллейбус. – Їде*). У багатьох випадках ситуація відображається через мовний контекст, який може включати писемні чи усні уривки, що складаються з кількох речень різної будови, пов'язаних змістом і граматично.

Найчастіше на сторінках художніх творів Ю. Андруховича ситуативно неповними реченнями є репліки героїв у діалогах. У наведених нижче

прикладом виділені речення є ситуативно неповними, оскільки деякі члени речення пропущені і відновлюються безпосередньо з ситуації спілкування, а не з попереднього чи наступного контексту.

Тягне до знайомого місця. Знайомі запахи [Андрухович 4, с. 15]. Обидва речення є неповними, оскільки в них відсутній підмет або присудок, який би розкривав дію чи стан повністю. У першому реченні «Тягне до знайомого місця» не уточнюється, хто саме відчуває це бажання чи тягу, тобто відсутній підмет. У другому реченні «Знайомі запахи» також не вистачає присудка, який би описував дію або стан, пов'язаний з цими запахами. Речення є ситуативним, тому що його зміст зрозумілий лише завдяки конкретній ситуації або досвіду, коли мовцю або читачу відомо, про яке місце йдеться і які запахи маються на увазі.

Так ми дійшли до кульмінації. А розв'язка? [Андрухович, 4, с. 4]. Друге речення — «А розв'язка?» — є класичним прикладом неповного речення. У ньому пропущений присудок, який би розкривав саму дію. Це речення спрощене до ключового слова, яке підкреслює його суть і важливість. Воно є ситуативним, оскільки зрозуміле лише в конкретній мовленнєвій ситуації, у якій йдеться про якусь подію чи наратив, що має кульмінацію та очікує розв'язки.

У ситуативних неповних конструкціях, аналізованих у художніх творах Ю. Андруховича, лексично не виражені компоненти компенсуються не мовним контекстом, а безпосередньою ситуацією, яку формують предметне оточення, місце та час спілкування. Ті або інші супровідні складники комунікативного процесу можуть не мати словесного вираження, у зв'язку з чим відповідні синтаксичні конструкції набувають форми неповного речення.

Незаповнення синтаксичних позицій у ситуативних неповних реченнях мотивується також ситуаціями, основу яких становлять не безпосередньо сприймані складники предметного ряду, а досвід, попередня поінформованість співрозмовників. Так, наприклад, неповне речення

Одержав? сприймається як інформативно достатнє, якщо адресатові мовлення відомо, що той, хто запитує, мав надіслати йому листа.

Іноді немає необхідності використовувати повне речення типу «Наберіть чорнила в авторучку». Як зазначає Н. Гуйванюк, зручніше і природніше буде використати неповне однослівне речення «Наберіть!», оскільки відповідні об'єкти (чорнило, авторучка) вже присутні в зоровому полі, що робить їх згадування в реченні непотрібним. Структура речення залишається чіткою в плані модальності (наказ або прохання), а також доповнюється жестами та мімікою, які для ситуативно неповного речення мають більше значення, ніж для повного [24, с. 28].

У таких неповних реченнях слова, які потрібно домислити, залишаються в межах внутрішнього мовлення, оскільки певні предмети сприймаються безпосередньо з ситуації і не потребують спеціального називання. Ці домислювані слова визначають форми слів, які залежать від них, і ці слова вже виступають у відповідних відмінках, числах, родах та особах.

Як уже зазначалося, ситуативні речення вживаються як повноцінні одиниці спілкування лише у певній ситуації. Сама обстановка мовлення підказує співрозмовникам поняття й уявлення необхідності для розуміння висловлення, але словесно не виражені, як-от:

«— *А взагалі, як там?* [на тому світі]

— *Колись дізнаєшся. Усе не так, як ви собі тут уявляєте*» [Андрухович, 4, с.22]. Питання «*Як там?*» є неповним, адже пропущено конкретне місце, про яке запитує співрозмовник. З ситуації та контексту можна зрозуміти, що йдеться про «той світ» (після смерті). Тому питання можна відновити так: «*Як там, на тому світі?*». Ця інформація не подана у словесній формі, але зрозуміла з самої ситуації, адже мовець і слухач розуміють один одного завдяки своїм уявленням і попередній розмові.

«— *Куримо спочатку твої, діставай, [сигарети] — розпорядився Немирич, але Гриць показав йому фігу, внаслідок чого обидва закурили зі*

своїх пачок» [Андрухович, 6, с.10]. У цьому прикладі фраза «Куримо спочатку твої» є неповною, адже пропущено об'єкт — «сигарети». Проте, зі згадки про «куримо» і діалогічної ситуації зрозуміло, що йдеться саме про сигарети, оскільки саме їх учасники розмови збираються курити. Це пропущене слово не висловлено явно, але очевидне з ситуації (підказане обставинами).

— *Знаєш, старий, він, здається, помер років тому тридцять<...>*

— *Як помер?! — щиро злякався Білінкевич* [6, с. 15]. У реченні передано момент здивування персонажа Білінкевича, однак не пояснено, чому саме це стало причиною його реакції. Читачу бракує ситуативного контексту — чому старий говорить про смерть цієї особи так невизначено? Речення є неповним і ситуативним через відсутність конкретних деталей, що пояснюють обставини, і невизначеність висловлювань, що створює потребу в додатковій інформації для повного розуміння контексту. Це відображає ситуацію, в якій персонажі стикаються з емоційною напругою і потребують більшої ясності щодо обговорюваної теми.

У поданих прикладах речення є ситуативно неповними, оскільки вони не містять усіх необхідних членів, але їхній зміст легко відновлюється з конкретної ситуації, в якій відбувається спілкування, а не з попереднього контексту.

2.2. Неповні речення в структурі діалогу

Найширшою сферою використання ситуативних і контекстуальних неповних речень, зокрема у художніх текстах «Рекреації» та «Московіада» Ю. Андруховича, є діалогічне мовлення, в якому (особливо в репліках-діалогах) пропущені головні та другорядні члени, нерідко одночасно. У такому разі неповне речення являє собою рему, напр.:

«— *Ти все ще докучаєш своїми запитаннями, ангеле мій? — скуйовдив йому білого чуба новопідсілий Хома. — Перестань, бо скажу Мацапурі, аби вигнав тебе з ОРГКОМІТЕТУ.*

— *За що?*

— *За пияцтво і разврат!*» [Андрухович, 6, с.25]; «**За що**» — неповне запитання. Пропущено підмет і присудок. Повна форма могла би бути: «*За що він мене вижене?*» Однак зі змісту діалогу зрозуміло, що йдеться про причину вигнання з оргкомітету.

«**За пияцтво і разврат**» — неповне речення. Пропущено підмет і присудок. Повне речення мало б таке оформлення: «*Він вижене тебе за пияцтво і разврат*». Оскільки це відповідь на попередню репліку-питання, пропущена частина зрозуміла зі змісту розмови.

«— *І хто він такий, чорт забирай, що ти з таким пієтетом вимовляєш оте «Петя»? — зацікавився Немирич.*

— *Це король рекету*» [Андрухович, 6, с.32]. «**Це король рекету**» — неповне речення. Пропущено роз'яснення, про кого йдеться. Повне речення могло би звучати як: «*Петя — це король рекету*». Пропущене слово «*Петя*» зрозуміле зі змісту попереднього запитання.

У всіх прикладах неповні речення виконують функцію реми — нової інформації, яку адресат діалогу легко розуміє з попередніх висловлювань або ситуації спілкування. Неповні репліки діалогу не треба прирівнювати до речень монологічного мовлення, оскільки характер контексту тут інший, ніж у монолозі: мовець використовує слова співрозмовника, опираючись на уже відомі реалії.

В умовах діалогу активізується взаємодія синтаксичних, лексичних та інтонаційних засобів речення і його смислових зв'язків з попереднім та наступним текстом. У реченнях з однаковою будовою, лексичним складом та інтонацією активізується роль їх за смисловою взаємодією, наприклад, взаємодія репліки з попередньою при розрізненні порівняльного питання й експресивного твердження.

Діалог як синтаксична побудова має певні закономірності. По-перше, у ньому повинно бути не менше двох речень. По-друге, перше речення, що починає діалог, є розгорнутим, повним за структурою. Наступні речення являють собою репліки, виражені залежними словами або словосполученнями. Кожна репліка виражає реакцію на висловлення, яке міститься в першому реченні або в попередній репліці. У діалозі представлені всі різновиди розповідних, спонукальних і питальних речень.

Успішним є той комунікативний акт, в якому мовець ставить запитання і одержує на конкретний запит відповідь, наприклад:

«— Слухай, Ростіку, коли ти збираєшся до Америки?»

— Десь наступного місяця. Я ще не маю квитка.

— Знаєш що? Візьми в мене оцих десять доларів, але так, щоб ніхто не бачив...

— Навіщо вони мені, Грицю?»

— Я дарую тобі. Купиш там що-небудь для Марти. Вона в тебе фантастична, старий.

— Дякую» [Андрухович, 6, с.33].

У мовотворчості Ю. Андруховича емоційними є неповні репліки тоді, коли їх проголошують окличною або питально-окличною інтонацією, і втілюють у собі слово з конкретною семантикою:

«— Чого ти такий обережний, такий вихований? Йому треба дати по рогах, чесне слово! Якщо ти не хочеш, то я сам зроблю це!» [Андрухович, 6, с.33].

«— Дайте хлопцеві слово! — твердо вимагає інвалід з гармошкою. — Ну, дайте йому слово! Чуєте?!

— Цікаво, цікаво, — підводить ще одну голову, також п'яну, триголовий офіцер.

— Гей, заткайтеся, мудодзвони! Усі слухають! — перекриваючи баритоном шум дощу і ревище пивбару, виголошує один із присутніх священиків. Бороду й вуса має геть обляпані піною» [Андрухович, 4, с.40].

У діалозі також функціонують зустрічні запитання або перепити, які не є прямою «відповіддю» на попереднє запитання, а є особистою реакцією на нього. С. Шабат-Савка вважає, що існування питальних реплік-реакцій в усно-розмовному мовленні підтверджує, що в реальній комунікації беруть участь не лише чітко структуровані та граматично правильні речення, які реалізують ідеальну схему мовленнєвого обміну, а й комуніканти з різними статтю, віком, емоційним станом, соціальним статусом і розумовими здібностями. Вони можуть виражати свої думки по-різному і в найбільш релевантній для них формі [86, с. 466].

Важливо відзначити, що у діалогічному мовленні героїв творів Юрія Андруховича зустрічні репліки-реакції виконують важливу функцію не лише для розвитку діалогу, а й для розкриття стосунків між персонажами, їхніх емоційних станів і світоглядів. Кожна зустрічна репліка, залежно від контексту, або продовжує думку співрозмовника, або вносить нову інформацію, що викликає іншу емоційну реакцію. Отож, зустрічні запитання героїв твору можна згрупувати у такі моделі:

1) зустрічні запитання, семантично пов'язані зі змістом попередньої діалогічної репліки. Ця модель відображає природний перебіг діалогу, де одне запитання логічно впливає з іншого, створюючи послідовний ланцюжок думок.

«— А як вона називається? — спитав Мартофляк.

— Вона називається «Мерзотники». Це повість у новелах»
[Андрухович, 6, с.30];

2) зустрічні запитання, семантично не мотивовані попереднім запитанням. У таких випадках реакція мовця може бути або емоційною, або іронічною, або такою, що змінює напрям розмови, вводячи нову тему чи перспективу.

«— В якому сенсі? — поцікавилася вона.

— В тому сенсі, що коли схочу напиться, то нап'юся — і гаплик!»
[Андрухович, 6, с.21]. Тут зустрічне запитання є відповіддю, що не пов'язана

з первинним змістом попередньої репліки, але викликає емоційну реакцію та надає бесіді іншого забарвлення — замість логічного продовження, воно відкриває новий шар розмови, з більш глибоким емоційним відтінком.

«— *На одній зупинці, старий...*

— *На якій зупинці, де?»* [Андрухович, 4, с.56]. У цьому випадку друга репліка є уточненням попередньої, демонструючи, що співрозмовник не отримав достатньо інформації і потребує більш детальних пояснень. Це типова ситуація, коли зустрічне запитання направлене на уточнення місця дії.

У наведених прикладах із творів Юрія Андруховича можна простежити використання неповних конструкцій у діалогічному мовленні героїв. Ці конструкції допомагають передати емоційні стани персонажів, їхню поведінку, ставлення до ситуацій, а також стилізувати розмови, роблячи їх живими та природними. Нижче наведено докладний аналіз кожного прикладу, який доводить, що це неповні конструкції. Пор.:

«— *Ти міг би позичити до завтра дві сотні?*

— *Дві сотні? Міг би. А що?»* [Андрухович, 6, с.42];

«— *О'кей.*

— *Що «о'кей», чорт забирай? Я дзвоню, не чуєш?*

— *Чую, друже»* [Андрухович, 4, с.85].

У другій репліці «*Дві сотні?»* є неповною конструкцією. Співрозмовник повторює фрагмент запитання, не додаючи нової інформації, що вказує на його небажання або нерішучість надати конкретну відповідь. Це можна розцінювати як риторичний хід, який зосереджується на повторенні ключового елемента – суми грошей. Утім, пропущеним є підтвердження дії або її заперечення: ми не отримуємо чіткої відповіді, а лише початок можливої реакції.

Серед зустрічних запитань виділяються ті, що застосовуються для зміни теми розмови. Зазвичай такі запитання виникають через негативне ставлення мовця до небажаної цікавості співрозмовника або через незнання щодо конкретного запиту інформації. Наприклад:

«— Віддай, — кажеш безкомпромісним голосом.

— Што ти, мальчік? — знизує плечима злодійський барон. — Много випіл, да?» [Андрухович, 4, с.91]. У цьому прикладі репліка *«Што ти, мальчік?»* є типовою неповною конструкцією. Тут пропущено головний зміст, який мав би слідувати після питального займенника «що». У даному випадку мовець не надає конкретної інформації, а лише ставить риторичне запитання, що фактично не вимагає відповіді і служить засобом уникнення серйозної розмови. Це може вказувати на зневагу або байдужість до ситуації.

З-поміж питальних неповних речень діалогу героїв творів «Рекреації» та «Московіада» поширені такі, що складаються з одного члена речення, вираженого займенником або займенником-прислівником (*хто, що, який, чий, скільки, як, де, куди, звідки та ін.*). Залежачи від попередніх речень-реплік, вони по-різному відгукуються на висловлене ними, вимагають його розкриття, доповнення, уточнення. Тому після них йде репліка-відповідь, яка задовольняє цікавість того, хто запитує:

«— Як ви потрапили в зону урядового метро? — наливається жорсткістю старший.

— Як сюди потрапив? — замислено повторюєш і на, зосереджуєшся.

— А як я взагалі потрапив у цей світ?» [Андрухович, 4, с.102].

У цьому прикладі *«Як сюди потрапив?»* є неповною конструкцією, оскільки пропущено підмет (хто потрапив) і додаткові пояснення щодо процесу, як саме це сталося. Повторюючи частину попереднього запитання, мовець уникає прямої відповіді і надає репліці риторичного характеру, зосереджуючи увагу не на конкретному запитанні, а на філософському міркуванні про життя. Фраза *«А як я взагалі потрапив у цей світ?»* є не прямою відповіддю, а розширенням розмови в іншому напрямі.

2.3. Еліптичні речення

Особливості неповних речень стають очевидними при порівнянні з повними. У повних реченнях синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення між словами виражені чітко. Проте складно уявити великий текст, що складається лише з повних речень, оскільки надмірне використання таких речень призвело б до багатослів'я й ускладнило б комунікацію. Неповні речення ж забезпечують мовленню природність, гнучкість і невимушеність.

Еліптичні речення – це конструкції, в яких відсутній член речення не визначається контекстом чи ситуацією, а зумовлюється структурою та значенням самого речення [89]. Такі речення є неповними лише з граматичної (синтаксичної або формальної) точки зору, але повними за змістом, оскільки їх значення зрозуміле без потреби в сусідніх реченнях.

Традиційно до еліптичних зараховують лише двоскладні речення з пропуском присудка, який відновлюється не з контексту чи мовленнєвої ситуації, а з самої структури речення, нерідко через наявні обставини чи додатки [30; 31]. У сучасному мовознавстві була висловлена слушна думка (яку ми поділяємо в роботі), що не звужує, а навпаки, розширює поняття еліптичних структур. І. Вихованець називає еліптичними ті конструкції, у яких відсутні підмет або присудок. Він також зазначає, що еліптичні речення стосуються тільки двоскладних речень, у яких нульовими є лише головні члени [14, с.105]. Наприклад:

— «Може, вип'ємо горшки?»

— Дякую, не вживаю» [Андрухович 4, с.15].

У відповіді *«Дякую, не вживаю»* пропущено підмет. Повна форма могла б звучати як *«Я дякую, я не вживаю»*, але в розмовній мові це часто скорочується. Відповідь стає еліптичною, адже важлива інформація не висловлюється повністю, при цьому залишаючись зрозумілою.

«Але спершу ще трохи зауваг до її, Варшави, розташування». [Андрухович 3, с.67]. Речення є еліптичним, оскільки в ньому немає підмета і присудка. Еліптичність дозволяє зберігати лаконічність і чіткість висловлювання. У цьому випадку мовець прагне акцентувати увагу на конкретному аспекті (розташування Варшави) без зайвих слів, що може підкреслювати важливість або терміновість зауважень.

«Вірив, знав і сподівався: побачимось!» [Андрухович 5, с.9]. Речення є еліптичним, оскільки в ньому відсутній підмет, що могло б звучати як «Я вірив, я знав і я сподівався, що ми побачимось!» Однак ці елементи опущені, що надає реченню більшої емоційності та енергійності.

«Дурень, – подумала вона, – безнадійний ідіот і кінчений дурень» [Андрухович 1, с. 47]. Речення є еліптичним, оскільки підмет «він» опущений. Повна форма могла б звучати як «Він дурень, – подумала вона, – він безнадійний ідіот і кінчений дурень». Відсутність підмета надає реченню більшої виразності та акцентує увагу на характеристиці особи.

«Типова московка» [Андрухович 4, с. 35]. У реченні відсутній підмет, який у повній формі міг би виглядати як «Вона – типова московка» або «Це – типова московка». Відсутність підмета робить речення коротким і лаконічним, однак зменшує його повноту. Ця структура акцентує на характеристиці, створюючи відчуття короткості і чіткості, однак також вимагає контексту для повного розуміння.

Речення цього типу не потребують ні контексту, ні конкретної ситуації для того, щоб передати уявлення про дію чи стан. Вони виражають це за допомогою всієї конструкції загалом, яка має на меті повідомити про місце, час, спосіб, що характеризують дію чи стан, або вказують на об'єкт дії. Наприклад, в реченнях «принесіть», «дайте», «сядьте» є імперативні форми, але в контексті всі ці дії можуть бути підсумовані через загальне значення «дії» або «рішення». Підмет не є критично важливим для розуміння висловлення, а конструкція передає зміст через елементи пропозиції, що є характерною рисою еліптичних речень.

Особливістю структури еліптичних речень у творчості Юрія Андруховича є відсутність дієслівного присудка, причому присудка, який не узгоджується в контексті і не є необхідним для передачі певного повідомлення. Відсутні також ті присудки, які не потребують відновлення, але все ж відіграють роль у формуванні структури таких речень, оскільки містять поширювачі, що входять до складу присудка.

«Краще не за роками, а за річками. Бо це ж прихований лексикон річок» [Андрухович, 3, с.11]. У цьому прикладі неповних речень відсутній дієслівний присудок. Речення можна інтерпретувати як «Краще (жити, оцінювати) не за роками, а за річками». Відсутність присудка не заважає передачі основної думки, і речення є зрозумілим у повному обсязі.

У таких реченнях присудки, які могли б бути в уявлюваному повному реченні, не визначаються ані з попереднього контексту, ані з ситуації, оскільки їх присутність не є необхідною. Проте уявлення про неназвані присудки формується завдяки самій синтаксичній структурі речення, зокрема через обставини і об'єктні поширювачі, що залежать від уявлюваних присудків. Пропуск присудків служить стилістичній меті: він дозволяє висловити думку стисло, підкреслити емоційність висловлювання і надати йому більшої виразності.

Ми витлумачуємо еліптичні речення як структурно неповні речення, неповноту яких компенсує семантика наявних компонентів, за допомогою яких створюється уявлення про описувану дію. Оскільки, як зазначає І. Вихованець, «кожне речення з погляду синтаксичного членування становить одиницю з безперервними синтаксичними зв'язками» [15, с. 125], підпорядковані члени речення свідчать про наявність одиниць, що їх підпорядковують. Відсутність тих членів речення, що підпорядковують, і наявність залежних членів речення створює, з одного боку, граматичну неповноту, а з другого – значення відсутньої граматичної ланки підказує семантика наявних компонентів. Це забезпечує зрозумілість таких речень і поза контекстом, у відриві від конкретної ситуації мовлення.

Такі речення можуть і не кваліфікуватися як неповні, оскільки їх неповнота є структурною нормою і зіставлення їх з повними конструкціями – це лише умовно обраний спосіб для виявлення їх конструктивної специфіки.

Це цілком типізовані структури, що не потребують встановлення яких-небудь членів речення, вони є достатньо повними (навіть поза контекстом) з погляду їх комунікативного завдання. Що ж стосується їх граматичної побудови, то специфіка полягає в наявності підрядних словоформ, які виявляють дієслівну залежність.

Усі еліптичні речення без винятку є досить усталеними комунікативними одиницями, особливо в розмовній мові. Відсутність присудка та інших елементів у них зумовлена граматико-змістовими та функціональними причинами, тому це є невід’ємною структурною рисою певного типу висловлень, специфічною для їхньої синтаксичної будови. Ця особливість не може розглядатися як ознака недостатньої диференційованості або недосконалого словесного оформлення думки. У розмовній мові вона характеризує певний тип висловлень, а в художній мові виступає як особливий прийом розповіді, відомий як поетичний еліпсис [32, с. 172].

Еліптичні речення найбільш властиві емоційно забарвленому мовленню і меншою мірою – звичайному розповідному стилю. Вони значно оживляють спонтанну мову, підкреслюючи її природність, і служать засобом стислого й легкого вираження думок та почуттів. Коли такі речення переносяться – з певною мірою модифікації або без неї – у мовну структуру художніх літературних творів, вони стають одним із найвиразніших і найефективніших засобів наближення та стилізації мови цих творів до усно-розмовної [32, с. 173].

У мові художніх творів Ю. Андруховича фіксуємо використання автором речень з еліпсисом присудка, що має значення дієслова руху, пересування в просторі. Із структурного боку такі речення найчастіше

становлять сполучення підмета з детермінантом (обставинним поширювачем) місця, або поширювачем об'єктного типу. Наприклад:

«До готелю – через усе місто» [Андрухович, 6, с.14]. Це речення неповне, оскільки не містить присудка, що вказує на дію (наприклад, «пройшов» або «поїхав»). Можна легко відновити: «Пройшов через усе місто до готелю». Підмет та обставинний поширювач місця залишаються, а присудок «пройшов» випущений, що є характерним для еліптичних речень.

«Вгору по сходах – і далі до кімнати» [Андрухович, 3, с.23]. У кожній предикативній частині цього складного речення імпліковані присудки, наприклад «пішов» і «зайшов», проте зрозумілі без контексту чи ситуації. Відновлене речення: «Вгору пішов по сходах – і далі зайшов до кімнати».

«Вулицею – на північ, до залізничної станції» [Андрухович, 4, с.36]. Еліпсис присудка, як-от «йшов», очевидний. Можна відновити речення: «Йшов вулицею на північ, до залізничної станції». Поширювач із семантикою шляху руху «вулицею» та об'єктно-локативний поширювач «до залізничної станції» свідчать про дію як переміщення, яка в даному випадку не виражена, але передбачувана.

У наведених прикладах присудок, що позначає дію як пересування в просторі, пропущений, але його легко відновити завдяки обставинним локативним поширювачам. Це і є ключовою ознакою еліптичних речень, де дія зрозуміла не з контексту, а синтаксичної організації висловлення, що лаконічно відтворює думку.

«Але – ще одна точна деталь – ми почали знову ж таки не з його помешкання, а з будинку номер 2245 на Бродвеї» [Андрухович 3, с.190]. У поданому фрагменті виділено еліптичну конструкцію з пропуском присудка, який зрозумілий без контексту чи ситуації мовлення.

«Він (крім усього іншого) – великий, сильний і також кандидат, але в Майстри. Який Львів, які там Черкаси!» [3, с.193]. У наведеному уривку виділена еліптична конструкція, в якій частина інформації хоч і опущена, але зрозуміла із самої структури.

До еліптичних висловлень П. Дудик зараховує привітання [31, с. 35], напр.: «– Вітаю з прибуттям, – сказала жовта постать чоловічим голосом, за яким раптово прорізався мажор і комсюк, громадянськи активний і вічно моложавий, з волоссям на проділ і збитою набакир краваткою» [Андрухович, 1, с.188]. Такі конструкції кваліфікують як еліптичні через відсутність повних слів. У межах конкретної ситуації це значення відповідає певній дії, яка насправді має місце. Її позначення зазвичай чітко усвідомлюється мовцями.

Отже, еліптичні речення у мовотворчості Ю. Андруховича – це особливий тип структур, що займають проміжне місце між повними і неповними. З одного боку, ці конструкції, як і звичайні неповні речення, характеризуються незавершеністю, розірваністю граматичних зв'язків. Поширювачі обставинного типу за своєю природою являють собою граматично залежні члени речення, однак в аналізованих реченнях відсутні дієслова, у підрядний зв'язок з якими вони вступають, утворюючи безпосередньо граматичну ланку між ними і підметами. З іншого боку, вони відрізняються від звичайних неповних речень, оскільки зберігають свій зміст і поза контекстом, у відриві від конкретної ситуації і мовлення.

2.4. Приєднувальні (парцельовані) неповні речення

Неповні речення тісно пов'язані зі стилістичним прийомом парцеляції. Художній текст є організованою системою, яка відрізняється особливим набором комунікативних елементів та специфічною структурою їх взаємодії. Ситуація позамовної реальності може бути представлена через різні синтаксичні одиниці, а вибір формальних засобів для вираження змісту вплине на рівень експресивності конструкції. Завдяки розчленуванню синтаксичних утворень, побудованих за стандартною схемою речення, можливо варіювати лексико-семантичні відтінки значень через образну і

естетичну конкретизацію та індивідуалізацію змісту. Одним з яскравих способів вираження, який ґрунтується на синтаксичному перерозподілі та акцентуванні окремих компонентів, є парцеляція [88, с. 1].

Парцеляція полягає у відокремленні частини речення в самостійну одиницю, яка, проте, зберігає семантичний і структурний зв'язок з основним реченням. Речення, залишаючись цілісним у змістовому та граматичному плані, ніби розділяється на кілька окремих частин, кожна з яких має свою інтонаційну особливість [88, с. 2]. На письмі парцельовані частини відділяються крапкою, питальним чи окличним знаком, розділовим знаком «три крапки».

Парцеляція – це процес поділу єдиної синтаксичної структури речення на кілька інтонаційно-сміслових одиниць мовлення. В результаті такого розподілу синтаксично залежні частини речення (парцеляти) набувають певної автономії. Проте ця автономія є відносною, оскільки значення парцелята зазвичай стає зрозумілим тільки в контексті базової структури речення, від якої він відокремлюється [83].

Явище парцеляції – досить дискусійне питання в сучасній синтаксичній науці. До неповних речень деякі вчені зараховують конструкції різної синтаксичної природи, враховуючи різні форми реалізації речень у мовленні.

Приєднувальні структури на відміну від парцелятів утворюються не під час розпаду речення, а шляхом «додавання» до вже сформованого речення в процесі мовлення окремих слів, словосполучень чи цілих речень, які доповнюють зміст речення додатковими деталями. Для приєднання властива одnobічна залежність, бо попереднє речення не вимагає смислового доповнення і в той же час мотивує і форму, і зміст приєднувальної частини [73].

В українському мовознавстві здебільшого приєднувальні конструкції ототожнюються з парцельованими структурами, хоч, як зазначає А. Загнітко, «їх не можна ототожнювати в силу того, що приєднування – це суто

мовленнєве доповнення змісту речення, а парцеляція – це мовленнєве членування єдиного системного цілого» [47, с. 506].

Найчастіше парцельовані конструкції мають синтаксичну однорідність у своїй формально-граматичній структурі і зазвичай охоплюють один, два або три члени. Навіть за більшої морфологічної складності таких речень їхні члени, як правило, залишаються однорідними, інтонуються паралельно і виконують однакові синтаксичні функції, найчастіше атрибутивні або об'єктно-обставинні.

До парцельованих конструкцій можуть належати: відокремлені члени речення, звичайні члени речення, однорідні члени речення, частини складного речення.

Парцеляція широко застосовується у художній літературі та публіцистиці як засіб виразного синтаксису. Парцелят дозволяє акцентувати зміст, актуалізувати й підсилити інформативність і експресивність тексту.

У навчально-методичному посібнику «Синтаксис неповного речення. Еквіваленти речень» за ред. Н. В. Гуйванюк пропонується вважати приєднувальними лише структури з максимальною актуалізацією, тобто виділенням частини фрази через парцеляцію. Засобами парцеляції є пауза, сполучниковий і безсполучниковий приєднувальний зв'язок, сурядні та підрядні сполучники [24, с. 41]. На нашу думку, обидва явища – синтаксичні. Це спосіб і засіб реалізації того самого явища в синтаксисі.

Парцеляція є однією з характеристичних рис синтаксичної манери Ю. Андруховича, що передає мисленнєвий потік свідомості вербальними засобами. Парцеляція сприяє актуалізації семантики першої частини, посилення її експресивності та інформативності, надає смисловидільний ефект. Наприклад: *«Тепер роздивися уважно, хто тут є. **Крім вас чотирьох**»* [Андрухович, 4, с.28].

Парцельовані неповні конструкції найчастіше трапляються в усному мовленні. Також вони функціонують у художніх текстах у мовленні персонажів, де такі структури трактуємо як спеціальний авторський прийом з

метою виділення комунікативного значення парцелята. У мові персонажів парцеляцію розглядаємо як залежний від усної форми спілкування елемент, для якого характерна інтонація приєднання. Наприклад, «— *Не хочу я вже нікуди, старче! І навіть до покійників не хочу! Досить з мене на сьогодні*» [Андрухович, 4, с.141]. Кожна частина речення несе своє значення, і разом вони формують цілісне висловлювання про стан персонажа. Частини не пов'язані чіткою структурою, а скоріше служать для вираження внутрішнього конфлікту або емоційної напруги.

«Вони скакали цілий тиждень, везли ханську грамоту, молоді зубаті вершники. *Кривоногі лучники*» [4, с.10]. Перше речення надає інформацію про дію (рух, перевезення грамоти) і характеристики вершників, а друге – про ще одну групу персонажів (лучників), які, хоча й не діють, але створюють контекст для першої групи. Друге речення, що складається лише з одного короткого фрагмента «Кривоногі лучники», дає можливість акцентувати увагу на іншій групі персонажів, що може свідчити про їхню роль у подіях, які розгортаються. Парцельованість тут створює динаміку у сприйнятті тексту. Окреме представлення кожної групи не лише передає факт їхнього існування, але й створює емоційний резонанс, підкреслюючи різницю між активними вершниками і, можливо, менш вдалими лучниками.

Серед поширювачів речення у творах Ю. Андруховича натрапляємо на парцеляцію присудка, додатка, обставини й означення.

«Заради цього варто було йти всіма пекельними колами ... провінцій. *Інтригувати. Дзвонити. Частувати. Спати з імпотентами*» [4, с.3] – текстовий фрагмент має складну структуру, сформовану з декількох частин, які перераховують різні дії: «йти всіма пекельними колами ... провінцій», «інтригувати», «дзвонити», «частувати», «спати з імпотентами». Кожен із цих елементів є самостійним, але в той же час вони взаємопов'язані, підкреслюючи різноманітність досвіду, який персонаж готовий пережити заради досягнення певної мети. Парцельованість речення виявляється у перерахуванні дій, що підкреслюють готовність персонажа жертвувати

своїми цінностями заради досягнення цілі. Вона створює динаміку, емоційну насиченість і контраст, які збагачують текст і сприяють глибшому розумінню персонажа та його переживань.

«І дощ обступив вас зусібіч. Холодний, хоч і травневий» [Андрухович, 4, с.26] – у цьому уривку парцеляція виявляється у відокремленні означень від основної частини речення. Ці означення функціонують самостійно, підкреслюючи особливість дощу, і створюють враження безпосереднього спостереження.

«Бо кожен із вас – майстер художнього слова. Окремого художнього слова» [Андрухович, 4, с.37] – тут парцеляція відображена у повторенні поняття «художнього слова», яке спочатку описується як загальне, а потім уточнюється через «окремого». Це підкреслює значущість й унікальність кожного слова, надаючи фразі важливості.

Тобі зле, фон Ф. Тебе морозить. І трохи нудить [Андрухович 4, с.25] – перше речення: «Тобі зле, фон Ф.» – основне твердження, яке виражає загальний стан персонажа, а наступні частини: «Тебе морозить» і «І трохи нудить» – це парцельовані фрази, що конкретизують і доповнюють головну думку. Парцеляція у наведеному фрагменті дозволяє не лише описати стан персонажа, але й передати відчуття поступового погіршення його фізичного і психоемоційного самопочуття.

«І раптом — спогад. Якась давня пісня, з забутими словами» [Андрухович, 2, с.44] – перше речення вносить нову думку, а друге конкретизує, що за спогад, вводячи нові деталі. Відсутність дієслова у другому реченні показує його залежність від першого, що підкреслює парцеляцію.

«Вона дивилася у вікно. І ніби очікувала чогось» [Андрухович, 4, с.32] – перше речення описує дію, а друге – додає уточнення без конкретного дієслова, натякаючи на стан або емоцію, яка залежить від першого речення.

«Кожну особу суд запитує про одне й те саме. Належність до Організації» [Андрухович 2, с. 259] – перше речення «Кожну особу суд

запитує про одне й те саме» – повне, яке описує дію (процес запитування) без конкретизації, що саме запитується; друге речення «Належність до Організації» є парцельованим фрагментом, що пояснює предмет запитування. Парцеляція у цьому прикладі використовується для того, щоб виділити і підкреслити ключову інформацію про належність до Організації. Неповне речення додає драматизму, фокусуючи увагу на важливому аспекті без зайвих деталей, що сприяє лаконічному та напруженому стилю викладу.

«Геній польської поезії. Якого втім немає на постаменті. Евакуйований геній» [Андрухович 2, с.261] – структура «Якого втім немає на постаменті», як парцельований фрагмент, уточнює та розвиває перше речення. Він вносить додаткову інформацію про відсутність генія на постаменті, але структурно відокремлюється, щоб підсилити ефект від уточнення. Третє речення «Евакуйований геній» завершальне парцельоване речення, яке знову вказує на цього «генія», тепер характеризуючи його як «евакуйованого», і підсумовує опис. Парцельоване речення у цьому прикладі використовується для наголошення на іронічних деталях, пов'язаних із образом «генія польської поезії», який водночас відсутній на своєму постаменті та виведений із контексту (евакуйований). Неповні парцельовані речення дозволяють виділити кожну частину цього образу, надаючи тексту напруженості та підкреслюючи контраст між ідеалом і реальністю.

Парцеляція є однією із характеристичних рис синтаксичної манери Ю. Андруховича, що передає мисленнєвий потік свідомості вербальними засобами. Неповні парцеляти функціонують у мовленні персонажів художніх текстів, де такі структури трактуємо як спеціальний авторський прийом з метою виділення комунікативного значення парцелята. Стилю письменника властиве парцелювання складного синтаксичного цілого.

Висновки до розділу 2

Типи неповних речень створюють можливість пропуску члена (членів), для кращого функціонування мови у прозових текстах Юрія Андруховича. Контекстуальні неповні речення виявляються за допомогою контексту. У цих реченнях може бути опущений головні або другорядні члени речення. Найчастіше цей контекст буває діалогічним. У діалозі неповними бувають зазвичай наступні репліки, співвідносні з повними першими. У ролі необхідного контексту може виступати перша частина складного речення, на яку спирається неповнота другої частини. Ситуативні неповні речення, формуються на позамовній ситуації. Пропущені члени речення підказуються ситуацією, мімікою, жестами тощо. Найчастіше ситуативні речення вживані у побутовому мовленні. Парцеляція допомагає експресивно забарвити текст, посилити змістове навантаження. Обірвані речення слугують для передачі внутрішнього світу героїв твору, дають змогу сконцентрувати увагу читача, на якійсь важливій деталі чи проблемі. У парцельованих реченнях життєві реалії легко відтворюються та розуміються, а в обірваних – ні. Усі ці типи неповних речень чітко представлені у творах письменника.

РОЗДІЛ 3

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ НЕПОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

3.1. Специфіка індивідуального стилю мовного дискурсу автора

Мистецтво художнього слова полягає в розкритті потенційних можливостей національної мови, які впливають на емоційний та естетичний рівень читача, розвиваючи його мовний смак. Художня глибина твору нерозривно пов'язана з культурою художнього слова письменника та красою його мови. Вартість літературного твору та його сприйняття читачами залежать від самого письменника.

Індивідуальний стиль є унікальним явищем. Він відображає мистецький талант автора. Завдяки своєму стилю, автор творчо відтворює або перетворює, опрацьовує життєвий матеріал. Загальні теми, проблеми та події набувають неповторності в індивідуальному стилі автора, оскільки вони «проходять» через його особистість.

Погоджуємося з думкою П. Гриценка про те, що індивідуальний стиль автора є основною одиницею стильового аналізу, яка визначає його як домінанту форми. Він формується під впливом змісту, світогляду та світосприйняття автора, і знаходить своє відображення у змісті, сюжеті, характеристиках та образності твору [22, с.25].

Значний науковий інтерес представляє думка лінгвістки Р. Довганчиної [27], яка замінює поняття «ідіостиль» («індивідуальний стиль») терміном «авторський стиль». Вона трактує його як цілісну систему художніх засобів, яка охоплює зміст і форму літературного твору, передає життєвий та естетичний досвід митця, а також враховує традиції національної та світової культури. Глибинний аналіз авторського стилю забезпечується комплексом комунікативних підсистем, спрямованих на вираження авторської ідеї. Цей

комплекс є основою мовної структури авторського стилю, що розглядається як естетична діяльність, реалізована через текст, який одночасно пов'язує дійсність, автора і читача. Важливо, що при такому аналізі тексту авторська стилістика тісно пов'язана зі стилістикою декодування і сприйняття. Врахування цієї особливості дозволяє визначити функціональне навантаження слова, яке ґрунтується на умовах і принципах його використання автором і сприйняття читачем.

У синтаксичній системі прозових творів Ю. Андруховича переважають складні речення, що сприяє підтриманню необхідного рівня виразності, емоційності та напруженості. Ці речення створені з урахуванням семантико-структурних особливостей твору. Завдяки такій побудові автор прагне зберегти нейтральність свого впливу на читача, уникаючи нав'язування власних думок і оцінок, що закладені в цих конструкціях. Уведення семантично і структурно неповних предикативних частин до складного речення є характерною рисою художніх текстів Ю. Андруховича, що сприяє економії та динамічності висловлень.

Водночас одним із нерідко вживаних типів конструкцій у творах Ю. Андруховича є неповні прості речення, у яких пропущені один або кілька головних чи другорядних членів, зрозумілих із контексту. Неповні речення відіграють важливу роль як в усному мовленні, так і в літературній мові нашого народу. Автор вважає, що такі структури є найбільш ефективними для створення емоційно насичених картин подій у компактних творах. Незважаючи на формальну відсутність певного члена речення, його енергія, виразність і динамічність передаються всій синтаксичній конструкції. Наприклад: «*Кава пахла незле. **Коньяк теж***» [Андрухович, 6, с.44], «*Часу, до річі, ще море. **Всього лише третя***» [Андрухович, 4, с.48], «*Потрапити до Москви, де генералів, секретарів, іноземців, патріотів, екстрасенсів — як гівна! **А головне – повно бананів!...***» [Андрухович, 4, с.4].

У неповних реченнях найчастіше пропущені головні члени. Ю. Андрухович активно використовує такі конструкції у своїх творах,

переважно пропускаючи підмет, а наявний присудок узгоджується з неназваним підметом та членами його групи. Такі структури часто розширюються членами присудкової групи і включають опис дій суб'єкта в певних обставинах стосовно об'єкта. Стилiстичне навантаження цього пропуску полягає в уникненні повторення однакових граматичних форм, що могло б сповільнити динаміку відтворення подій. Наприклад: *«Заради цього варто було йти всіма пекельними колами засраних провінцій. Інтригувати. Дзвонити. Частувати. Спати з імпотентами»* [Андрухович, 4, с. 4].

У творах Ю. Андруховича неповні речення з невизначеним суб'єктом зазвичай спрямовані на опис характеру, вчинків та інших рис конкретної особи. Наприклад: *«І він пішов драбиною вгору. На висоті сьомого поверху зупинився, ще трохи віддихався, поправив у кишені пляшку, щоб часом не випала. Тоді зробив широкий крок із драбини до підвіконня»* [Андрухович, 4, с.20], *«Досить зграбно як на п'яного сходив нею вниз. Вочевидь, у десанті не пас задніх»* [Андрухович, 4, с.19].

Пропуск присудка у реченнях прози Ю. Андруховича трапляється досить часто, оскільки він частіше, ніж підмет, є частиною тематичного плану. Н. Дзюбак вказує, що пропуск присудка в неповних реченнях зазвичай має місце, коли таке речення є предикативною частиною складносурядної конструкції. У таких випадках комунікант «зіставляє чи протиставляє різні семантичні суб'єкти через однакову дію, яка в кожному випадку спрямована на інший семантичний об'єкт і здійснюється різними засобами чи інструментами» [26, с. 3].

Реченнева структура з пропущеним присудком може містити лише підмет, підмет з означенням або підмет разом із членами групи присудка. У таких реченнях присутня вказівка на характеристику лексично не вираженої дії, що дозволяє визначити, хто виконує дію, а також як, коли, чому і з якою метою вона здійснюється. Таким чином, імпліцитність предиката акцентує інші важливі комунікативні компоненти. В таких реченнях можуть бути виражені суб'єкт дії, вказівка на подібність дії в

повному та неповному реченнях, а також спосіб її виконання. Наприклад: *«Ти вже готовий? Зараз твій вихід. Нічні відвідини палацу»* [Андрухович 5, с.9], *«Ані слова не розбереш із цього напівпташиного повискування — так, ніби дівчата під час купелі здобувають якусь іншу мову, тільки їм відому. Таємничу мову прадавніх часів матріархату. Сповнену зневажливої вищості до нищого чоловічого поріддя з його цапиними потребами і вподобаннями»* [Андрухович, 4, с.12]. «Таємничу мову прадавніх часів матріархату» – це парцельоване неповне речення, яке не має дієслівного присудка. Воно виступає як додаткове пояснення до попереднього речення, що говорить про «іншу мову», яку дівчата використовують під час купелі. Неповнота цього речення підсилює його загадковий, метафоричний характер, імовірно для того, щоб створити ефект фрагментованої, але глибокої характеристики цієї «іншої мови».

«Під Новий рік ми їхали в одному купе. Я – додому на вакації, вона – у Карпати з лижами» [Андрухович, 4, с.52] – у цьому фрагменті дієслово «їхали» з першого речення опущене в другому, оскільки зрозуміле з контексту. Це робить речення неповним, бо його граматична основа не представлена в повному вигляді в другій частині.

«На вечерю ви замовили горілку і дивовижний коньяк «Білий бузько», для Марти – сухе угорське і все таке інше» [Андрухович, 6, с. 27] – друга частина складного речення неповна, оскільки пропущено дієслово-присудок, яке вказувало б на дію. Його відновлюємо з попереднього контексту.

У неповному реченні з пропущеним присудком компонентами рематичного плану можуть бути також обставини реалізації дії, зокрема локативні та темпоральні. Наприклад: *«Тепер вони всі там. На сцені біля площі, під самісіньким готелем, у переддень великих змін»* [Андрухович, 6, с. 27]. У цьому уривку пропущений присудок (можна припустити, що він має бути на кшталт «перебувають» або «зібралися»), але рематичні компоненти – обставини місця й часу («на сцені біля площі», «під самісіньким готелем», «у

переддень великих змін») – підкреслюють контекст дії, розкриваючи її реалізацію.

Як відомо, значення пропущеного присудка можна точно визначити з контексту, у неповних реченнях можуть бути пропущені присудки будь-якої структури, як прості, так і складені. Наприклад: *Ну й от вам – обезголовлений труп!* [Андрухович, 2, с.285]. Пропущений присудок визначає дію, але саму дію не названо. Натомість на перший план висувається результат або стан – «обезголовлений труп». Присудок опущено через те, що контекст (ситуація) дозволяє зрозуміти дію без його прямого вказання. *«Цей– останній точно, –запевнив Длинний* [Андрухович, 3, с.199]. У реченні пропущений присудок, який пояснював би, що саме є «останнім». Очікуваний присудок може бути, наприклад, «буде» або «залишиться», що допомогло б зрозуміти, про який суб'єкт йде мова і яку дію він виконує. Однак, у цьому контексті, його пропуск не заважає розумінню, оскільки на перший план виходить підмет і уточнення «останній точно», які підсилюють значення.

У романах Ю. Андруховича можна натрапити на прості речення, що складаються тільки з другорядних членів, тобто парцельованих членів. Автор вдається до таких конструкцій, коли необхідно підкреслити значення одного з членів речення без повторення всього речення, наприклад: *«Тепер роздивися уважно, хто тут є. Крім вас чотирьох»* [Андрухович, 4, с.28]. Друга частина «Крім вас чотирьох» складається лише з другорядного члена речення – відокремленого додатка з семантикою виключення або обмеження. Вона є парцельованою, тобто виділеною з основної структури, без потреби повторювати дієслівний присудок або підмет з першого речення.

У фрагменті *«Такої ночі приємно сісти де-небудь під кущем і слухати сову. Або вовче виття. Або постріли»* [Андрухович, 6, с. 61] після першого повного речення неповні сурядні сегменти «вовче виття» і «постріли», уведені розділовим сполучником *або...або*, продовжують логіку початкового висловлювання. Проте замість того, щоб повторювати повну структуру, вони

цілком виправдано, зокрема для економії вислову й акцентування уваги на звукових процесах, вживаються з пропущеним присудком («приємно слухати»), що дозволяє сприймати їх як парцельовані елементи речення.

Слід зазначити, що прості речення неповної структури в мовотворчості Ю. Андруховича є стилістично виразними та експресивними синтаксичними одиницями. Вони підкреслюють художній контекст, усувають зайву тавтологію та сприяють лаконічності викладу.

3.2. Функціональні особливості неповних речень у мовостилі письменника

У сучасних українських художніх текстах однією з характерних рис є використання як повних, так і неповних речень, що зумовлено прагматичними особливостями мови. Неповне речення в українській мові визначається як «предикативна одиниця, де певна синтаксична позиція (один або кілька членів речення), яку задає формально-семантична та синтаксична структура, пропущена, тобто не вимовляється (не пишеться), але є зрозумілою для комунікантів» [66, с.65].

При визначенні неповноти речень важливо враховувати функціональну перспективу висловлення, оскільки механізм тема-рематичного членування допомагає зрозуміти різні види ситуативної та текстової неповноти. Тема визначається ситуацією, текстовим контекстом, розташуванням попередніх або наступних частин тексту, а в діалозі – сусідніми репліками. Рема виражається елементами неповного речення. Розуміння ситуації, контексту спілкування та пресупозицій впливає на ступінь неповноти експліцитного складу речення. Наприклад: *«Він одягнув окуляри (праве скельце тріснуло) й так само твердо відповів: «Іди геть. Я не хочу, щоб ти йшла зі мною». «І шуруй собі, – сказала вона українською. – Пензлюй! П'яна тварина!»* [Андрухович, 1, с.135].

Будь-яке завершене висловлення має повноту вираження, але необхідно враховувати як вербальні, так і невербальні засоби для вирішення комунікативного завдання. Використання лише вербальних засобів для передання смислу є характерним для повної мовної конструкції. Застосування додаткових засобів або опертя на ситуаційний контекст для заповнення незаміщених позицій у структурі речення свідчить про мовленнєву детермінацію висловлення.

Щоб оцінити ступінь повноти висловлення, потрібно визначити компонентний склад конструкції з огляду на її структуру і семантику, враховуючи сферу функціонування, можливу текстову і ситуативну закріпленість, пресупозиційні чинники, інформативну достатність, зокрема:

- Можливість відновлення пропущених елементів шляхом порівняння синонімічних моделей. Наприклад: *«Вона знову стояла у кінці коридору, мов велика пташка, готова злетіти у безодню, шукаючи свій шлях до свободи, так само як поет у натхненні, яке веде його до нових висот»*. [Андрухович, 4, с.47]. У реченні порівнюється образ жінки, яка стоїть на краю обриву, з пташкою, яка готова до польоту, а також поетом, який шукає натхнення. Читач може відновити образи та емоції, які не були безпосередньо вказані. Наприклад, «готова злетіти у безодню» дозволяє уявити ризик та сміливість, які персонаж відчуває в момент, коли стоїть на краю, а «шлях до свободи» натякає на бажання змін. Використання слів «шлях» і «натхнення» дозволяє створити глибше сприйняття, оскільки обидва ці поняття пов'язані з особистісним розвитком і пошуками. На прикладі цього речення варто зазначити, що через синонімічні моделі можна заповнити пропущені елементи та створити більш насичений образ.

- Дослідження парадигматичних зв'язків і трансформаційних можливостей моделей та їх варіантів. Наприклад: *«У дев'яносто другому він їздив двічі, в дев'яносто третьому – тільки раз, але надовго, здається, просидівши у Львові цілих три дозволених візою місяці»* [Андрухович, 1, с.4]. Пор.: *«У дев'яносто другому він їздив двічі, в дев'яносто третьому їздив*

тільки раз, але надовго, здається, просидівши у Львові цілих три дозволених візою місяці»; «На вечерю ви замовили горілку і дивовижний коньяк «Білий бузько», для Марти – сухе угорське і все таке інше» [Андрухович, 6, с.27]. Пор. «На вечерю ви замовили горілку і дивовижний коньяк «Білий бузько», для Марти **замовили** сухе угорське і все таке інше».

У деяких реченнях монологічного чи діалогічного тексту в першій предикативній частині складного багатокomпонентного речення або в частині висловлення вербалізується загальний елемент, який згодом експлікується автором або через репліки головних героїв тексту [62, с.61].

Особливість контекстуальних неповних речень полягає в тому, що ознаки не виявлені у мові (пропущених) одиниць (членів речення) виражені на підставі мовного контексту, утвореного в самостійних реченнях, частинах складних речень, що містять еквіваленти компонентів, які потребують компенсації. Пор.: «Кава пахла незле. **Коньяк теж**» [Андрухович, 6, с.44]. Друге речення є неповним: у ньому лексично не виражений присудок як компонент структурної схеми. На підставі контексту, створюваного першим самостійним реченням, з'ясоване конкретне лексичне вираження згаданого компонента – *пахла*.

У складному реченні одна з його частин слугує для відшкодування лексично відсутніх синтаксичних одиниць у складі іншої, напр.: *У купе разом з тобою, Хомський, екстравагантне подружжя росіян чи, може, якихось євреїв, такі собі романтики, що наважилися відпочивати на огидних карпатських турбазах, де коридори пахнуть карболкою, а мінеральна вода – нафтою*» [Андрухович, 6, с.2]. Відсутній у другій предикативній частині присудок *пахнуть* з'ясовано на підставі контексту, створюваного першою.

Діалог як синтаксична конструкція має певні закономірності. У ньому мають функціонувати не менше двох речень. Перше речення, яке починає діалог, виявляється, як правило, розгорнутим та повним у своїй структурі. Наступне речення являє собою репліки, виражені підрядними словами або словосполученнями. Їхній зміст передано через цілісність всього діалогу. Ми

можемо умовно стверджувати, що неповні репліки діалогу можна поділити на такі групи: а) стверджувальні репліки; б) заперечні репліки; в) питальні репліки; г) репліки-відповіді; г) продовжуючі репліки.

Стверджувальні репліки виявлені словами *так, авжеж, еге, ага, гаразд, добре* та ін. У діалогічному мовленні вони виявлені схваленою відповіддю, наприклад: – *«О'кей, добре! Але не пізніше, прошу. Є купа справ»* [Андрухович, 4, с.8]. У цьому випадку репліка «О'кей, добре!» є неповним висловлюванням, оскільки вона не містить присудка і не формулює повну думку. Вона підтверджує згоду, але не деталізує, з чим саме погоджуються.

В уривку *«Ну добре, ліків не треба. Я не піду по них. Я пошукаю для тебе меду, молока...»* [Андрухович, 4, с.13] «Ну добре» також є неповним реченням, яке служить для підтвердження або згоди без надання детальної інформації. Інші частини висловлювання розвивають тему, але основна репліка залишилася неповною.

– *Саме так! То ви знаєте ці місця?* – звів догори брови Юрко.

– *Прецінь я тут народився...* [Андрухович, 6, с.14]. «Саме так!» – це стверджувальна репліка, яка підтверджує попереднє висловлювання або питання. Вона є неповною, оскільки не містить присудка або конкретного змісту, а лише виражає згоду чи підтвердження.

Заперечні репліки реалізуються у виявлені прямого заперечення на певне запитання та в репрезентації значення незгоди із стороннім висловленням, дією, вчинком, і виражається протиставним словом *ні, не*. Наприклад: *«Ні, не скажіть, не скажіть, – хитає головою метушливий»* [Андрухович, 4, с.48]. Слово «ні» підкреслює категоричність цієї незгоди, в той час як повторення «не скажіть» посилює відмову або спротив.

Зазвичай слова-речення будують незалежні цілісні репліки в розмові кількох осіб, тому є контекстуально зумовленими неповними синтаксичними одиницями. Питальні репліки залежать від мовленнєвого накопичення та контексту. Вони репрезентовані модальними словами на кшталт: *Справді?*,

Правда?, Добре? заперечними словами *Так?, Ні?* частками *Невже?, Хіба?, Ну?, Отак?* тощо. Наприклад:

– ***Справді?*** – зацікавилася *Марта*.

– *Не хвилюйся, Мартусю, ми обов'язково візьмемо з собою твого чоловіка. До речі, ти сьогодні чарівно виглядаєш, – і Немирич лизнув її в руку* [Андрухович, 6, с.21].

– ***Невже?*** – *Сашко перервав регіт на недоспіваній півноті й недовіжливо вступився у тебе.*

– *Зараз будеш мати вчинок, – сказав ти, ховаючи пістолету простору кишеню плаща* [Андрухович, 4, с.156].

– *Але прохідна зачинена. Я оббігав усі поверхи – тільки ти мене впустив, командір. Залишаєшся тільки ти.*

– ***Отак?*** – запитав ти скептично [Андрухович, 4, с.18]

Традиційно слова-речення, або нечленовані речення, вважають окремим структурно-семантичним типом речень, яким не властивий поділ на головні та другорядні члени [33; 14]. Проте такі одиниці піддаються класифікації за метою висловлювання (можуть бути розповідними, питальними, спонукальними) та експресивним забарвленням (бувають окличними й неокличними). Крім того, можна констатувати, що словам-реченням притаманна структурно-семантична неповнота, адже їх зміст повноцінно розкривається через контекст або мовленнєву ситуацію подібно до неповних двоскладних та односкладних конструкцій.

Отже, репліки діалогу завжди формують складне угруповання, вони пов'язані не тільки за змістом, але й граматично, тому лексична неповнота утворень в них вважається виправданою. У складі діалогу репліки являють собою повноцінні одиниці повідомлення, їх граматична неповнота не перешкоджає вираженню певного змісту.

Висновки до розділу 3

Неповні речення, як видно з наведених прикладів, надають художньому мовленню Юрія Андруховича невимушеності, гнучкості та природного звучання, сприяють виділенню комунікативного центру висловлення. Як бачимо, неповні речення є повноцінними одиницями тільки у структурі складного речення або надфразної єдності, поза їх межами вони самостійно функціонувати не можуть. Пропуск певного члена речення стає можливим через граматико-змістові зв'язки неповного речення з попередніми чи наступними реченнями, у яких пропущений член уже був чи буде названим. Такий пропуск є важливим стилістичним засобом у художній прозі письменника, бо певною мірою сприяє уникненню тривіальності в побудові фрази, надає їй відтінку невимушеності, прискорює ритм оповіді.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ НЕПОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

4.1. Аналіз навчальних програм та підручників з української мови для закладів загальної середньої освіти

Оцінка навчальних програм та підручників з української мови для закладів загальної середньої освіти виявляється як важливе завдання в контексті забезпечення якісної освіти. Аналіз таких програм та підручників необхідний для забезпечення структурованого та комплексного підходу до навчання мови на різних рівнях навчально-виховного процесу.

Спостереження над навчальними програмами та підручниками виконує ключову роль у визначенні їхньої відповідності актуальним освітнім стандартам та потребам сучасного учнівства. Аналіз включає оцінку вмісту, методичної побудови, доступності та актуальності навчального матеріалу.

Освітнє середовище в Україні поступово перетворюється, наповнюючись новими характеристиками: учні шкіл не лише засвоюють інформацію, але також навчаються аналізувати критично, виражати свої думки та аргументувати їх, приймати рішення, співпрацювати, проявляти творчість та ініціативу тощо. Учні набувають компетентностей, які необхідні для самореалізації у сучасному суспільстві. Важливими стають принципи Нової української школи, такі як педагогічне партнерство, дитячий центризм, національна самоідентифікація, академічна доброчесність та інші. Підходи вчителів до організації навчального процесу в школах загальної середньої освіти зазнають змін, застосовуються сучасні методи та прийоми навчання, використовуються інноваційні освітні технології.

Зміни впливають на галузь мовно-літературної освіти, що передбачає розширення цілей навчання української мови і літератури. Важливими

стають не лише літературні твори, а також медійні та інформаційні матеріали. Особливий акцент робиться на розвитку емоційного і духовного відчуття, творчій самореалізації, формуванні ціннісних поглядів і ставлень.

Проблеми модернізації навчання української мови в закладах загальної середньої освіти були розглянуті у працях багатьох авторів, зокрема О. Авраменка, Н. Голуб, О. Горошкіної, М. Гребя, С. Карамана, О. Карамана, О. Кучерука, Л. Мамчур, В. Новосолової, С. Омельчука, М. Пентилюка, Л. Попової, В. Сидоренка та інших. Погляди щодо сучасного програмного забезпечення шкільного курсу української мови висловили також Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Косянчук.

У 2021–2022 роках в Україні розпочалося впровадження пілотної реформи «Нова українська школа» на рівні базової середньої освіти. Таким чином, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого у 2020 році) та відповідно до «Методичних рекомендацій до розроблення модельних навчальних програм» (опублікованих у 2021 році), були розроблені програми з української мови. На вебсайті Міністерства освіти і науки України опубліковані зразкові навчальні програми з української мови, літератури, а також з інтегрованого мовно-літературного курсу для учнів 7-9 класів. Ці програми випробовуються в рамках пілотних класів «Нової української школи», зокрема у сьогоднішніх 7-их класах.

Вчителі 5-9 класів, які беруть участь у реалізації програми «Нова українська школа», мають можливість обирати серед запропонованих програм з української мови та літератури для розробки власних навчальних програм. Цей вибір доступний без урахування програм, які застосовуються у закладах з навчанням національними меншинами.

З української мови:

- Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна) [64];

- Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. О. В. Заболотний, В. В. Заболотний, В. П. Лавринчук, К. В. Плівачук, Т. Д. Попова) [65].

Програми з української мови та літератури для учнів 5-9 класів, які відповідають попередньому Державному стандарту (за яким у 2023–2024 навчальному році вчать сучасні 7-мі та 8-9-ті класи, які не є пілотними), також доступні для завантаження на веб-сайті МОН. У 2017 році їх було оновлено з метою відповідності концепції «Нової української школи». В оновлених програмах був використаний компетентнісний підхід, вказано рекомендовані види роботи по різних темах, а у програмі з української мови виокремлено мовленнєву змістову лінію.

Програма для 5-9 класів закладів освіти описує аспекти навчання синтаксичних одиниць, включаючи речення як основну мовну та мовленнєву одиницю, а також розглядає їх в комунікативно-діяльнісному та функційно-стилістичному контекстах. Також вона враховує взаємозв'язки цих одиниць з граматичними складовими іншими аспектами мови. У процесі вивчення синтаксичних одиниць учнями 8-9 класів програма встановлює необхідні знання, вміння та навички, які формують мовну компетентність і, відповідно, сприяють розвитку граматичної компетентності.

Варто зазначити, що до запропонованих модельних програм було розроблено чимало навчальних підручників. Це означає, що вчителі української мови мали можливість самостійно обирати підручник для навчання. Є випадки, коли автори самої програми розробили також відповідний підручник, наприклад Н. Б. Голуб і О. М. Горошкіна [19].

Зауважуємо цікавий факт: до програми авторів Н. Б. Голуб і О. М. Горошкіної розроблено велику кількість підручників, але вчителі втричі частіше вибирають іншу програму (автори О. В. Заболотний, В. В. Заболотний). Вважаємо, що ключову роль у популярності розробленої програми відіграє підручник Олександра Авраменка, чие ім'я вже багато

років пов'язується з підготовкою до ЗНО (НМТ), освітніми проєктами з культури мовлення та іншими подібними ініціативами.

Пропонуємо детальніше проаналізувати один із найвідоміших підручників з української мови для учнів 8 класу (2021 р.), автором якого є Олександр Авраменко [1], акцентувавши основну увагу на тому, як висвітлений в ньому розділ мовознавства «Синтаксис і пунктуація» і, зокрема, тема «Повні й неповні речення».

Цей підручник заснований на матеріалі з синтаксису словосполучень та простих речень, а також на розвитку мовлення, що відповідає вимогам актуальної програми для восьмикласників. В навчальному посібнику теоретичні відомості подано у більш спрощеній формі, а дидактичний матеріал, за яким учні засвоюють мовні знання, уміння та навички, розташовано за тематичним принципом, таким як аспекти людини, її вдача й поведінка, страви, одяг, сучасна музика, мистецтво, вишиваний рушник, а також інші теми, такі як Україна, замки України, мультфільми, подорожі тощо. У рубриках «Культура слова», «До речі...», «Зауважте!», «YouTube» міститься цікавий і важливий матеріал з мовних тонкощів, вирішення проблем суржикових елементів, поповнення словника та інше. В підручнику також інтегровані матеріали з Інтернету, які містять експрес-уроки, спрямовані на розвиток мовної компетентності учнів.

Зокрема, у підручнику «Українська мова» для 8 класу за редакцією О.Авраменка [1] в розділі «Словосполучення й речення» автори пропонують такі рубрики: «Видатні українці», «Мовознавче дослідження», «Слово-диво», «Комунікативний практикум», «Краса врятує світ», «Мудрість народна». Розроблені вправи спрямовані на роботу з текстом і формування граматичної компетентності учнів. Також у підручнику є творчі завдання, що розвивають граматичні навички. Для домашнього опрацювання автори рекомендують вправи, які не тільки повторюють та узагальнюють матеріал, а й сприяють його практичному застосуванню. Відзначимо, що тема нашого дослідження «Повні й неповні речення» у підручнику О. Авраменка представлена лише в

§24 на сторінках 88–91. У параграфі також вміщені правила щодо розрізнення повних і неповних речень (с.88). Що стосується вивчення неповних речень, то до зазначеної теми у підручнику представлено сім вправ, чотири з яких передбачають усне виконання. Вважаємо, що такої кількості завдань для зазначеної теми недостатньо, адже учні у 8 класі досить важко сприймають тему «Повні й неповні речення», часто погано розрізняють неповні та односкладні речення.

4.2. Система вправ та завдань з теми «Неповне речення»

Неповні речення в закладах загальної середньої світи вивчають у восьмому класі. На опрацювання теми в шкільній програмі середньої ланки відводиться дві години, а в початкових закладах з профільним рівнем – чотири години. Учні дуже часто вважають, що в неповних реченнях відсутній будь-який член речення, навіть якщо він непередбачений своєю структурою.

Методи навчання та вправи для засвоєння й закріплення знань про неповне речення можуть бути різноманітними, враховуючи потреби учнів та їхній рівень. У реальній шкільній практиці методи втілюють освітні, розвивальні та виховні функції. Важливо обирати такі методи й прийоми, щоб навчання мови було цікавим, особливо для учнів середніх класів. О. Біляєв обґрунтовує, що найбільш прийнятною для навчання української мови є класифікація методів за способом взаємодії між вчителем та учнями під час уроку [7]. Ці способи взаємодії можуть бути різноманітними. Існують такі методи навчання української мови у школі: усний виклад учителем матеріалу (розповідь, пояснення); бесіда вчителя з учнями. спостереження учнів над мовою; робота з підручником; метод вправ; проблемне навчання тощо.

Вважаємо, що для якісного засвоєння теми «Повні й неповні речення» необхідно запропонувати учням завдання різного рівня складності, різного

типу та структури. Оскільки детальне вивчення неповних речень відбувається саме у 8 класі, то зрозуміло, що вчитель повинен зорганізувати навчальний процес на уроці таким чином, аби учні засвоїли отримані знання якнайкраще.

Щоб краще усвідомлювати, логічно мислити, запам'ятовувати теоретичний матеріал, потрібно на уроках використовувати тексти, таблиці, графічні схеми, презентації, фрагменти відеоуроків ВШО тощо.

Якщо учні опанують цю тему, вони зможуть вдосконалити діалогічне та монологічне мовлення. Лаконічно без повторів висловлюватись. Логічно структурувати свої думки.

Вправи, які допомагають роботі з реченнями зазвичай діляться на аналітичні, тобто, вже готові синтаксичні одиниці, і синтетичні, коли речення будуються самостійно. Цей поділ вправ застосовується на різних етапах навчання. Традиційно синтетичні вправи розв'язують за допомогою аналітичних. Спочатку характеризуються готові речення, а потім самостійно, складають речення за такою ж самою структурою, до того ж розширюючи комунікативне значення. З метою кращого вивчення у школі обраної нами теми дослідження пропонуємо кілька розроблених тренувальних вправ, які можна застосовувати на різних етапах уроку.

Завдання 1. Знайдіть неповні речення та поясніть їх структуру.

1) *Руслан на повен зріст випрямився на підвіконні, махнув тобі рукою і зробив широкий крок у ніч [Московіада, с.19].* 2) *Але то все інший час, початок сімдесятих [Лексикон, с.13].* 3) *За два кроки вони розтанули в сигаретному димі й густому гаморі пиварні [Рекреації, с.23].* 4) *У купе разом з тобою, Хомський, екстравагантне подружжя росіян чи, може, якихось євреїв, такі собі романтики, що наважилися відпочивати на огидних карпатських турбазах, де коридори пахнуть карболкою, а мінеральна вода – нафтою [Андрухович, 6, с.2].* 5) *Він опублікував свої фотографії з Карпат і Львова у кількох маргінальних часописах, хоч до окремої виставки під*

заздалегідь обдуману назвою «Європа, Зміщений Центр» справа так і не дійшла [Андрухович, 1, с.2].

Завдання 2.

У наведених прислів'ях викресліть ті слова, які повторюються. Запишіть утворені неповні речення, поясніть написання тире.

1) Пташку пізнають у польоті, а людину пізнають у роботі. 2) Не давай зайцеві доглядати моркву, а лисиці не давай доглядати курей. 3) Шабля ранить тіло, а слова ранять душу. 4) Не давши слова – держись, а давши слово – кріпись. 5) Пташка радіє весні, а дитина радіє матері.

Завдання 3.

Випишіть спочатку неповні речення, а потім – повні односкладні речення.

1) Часто калину сприймаємо як символ України. 2) Калину можете зустріти в гаях, дібровах, на схилах і лісових галявинах. 3) Дуже часто поряд з іншими деревами в садах. 4) Без калини не уявити пісенної творчості народної. 5) Найчастіше з калиною у цвіту порівнюють дівчину. 6) Іноді і з її долею, життям. 7) У народних піснях дуб символізує міцність, надійність, а калина – вірність. 8) У деяких випадках і приворотний знак.

Завдання 4.

Уставте пропущені розділові знаки у поданих реченнях, підкресліть граматичні основи, визначте неповні речення.

1) Товариство гаряче підтримало Мартофляка як справжнього лідера свого покоління, тільки Мартуся трохи занепокоєно посовалася але зрозуміла що виходу нема [Андрухович, 6, с.26]. 2) Але то все інший час початок сімдесятих [Андрухович, 3, с.13]. 3) Пора б уже звідси вигрібатися [Андрухович, 4, с.36]. 4) Випивши за прекрасну повість Хомського, друзі зауважили що повз їхній стіл уже декілька разів проплив якийсь голомозий масивний мерзотник, виразом обличчя дуже схожий на акулу [Андрухович, 6, с.31]. 5) Гриць скреготнув зубами а всі інші так зиркнули на Білінкевича що той миттєво зрозумів і оцінив свою нетактовність [Андрухович, 6, с.37].

б) *Бо кожен із вас майстер художнього слова. Окремого художнього слова [Андрухович, 4, с.37].*

Завдання 5.

Уставте пропущені букви та розділові знаки.

1) Ран..і пташки росу п..ть, а пізні слізки л..ють. 2) Чужі гріхи перед очима, а свої за пл...чима. 3) За грубе слово не серд..ся, а на ласкаве не пі..давайся. 4) Осел відомий вухами, ведм..дькі..тями, а дурень балачками. 5) Бджола жалить жалом, а ч..ловік словом. 6) Без х..зяїна двір плаче, а без х..зйки хата. 7) Готуй sani влітку, а возавз..мку.

Завдання 6. Тести до теми «Неповне речення»

1. Укажіть неповне речення

А) Ти міг би позичити до завтра дві сотні? [Андрухович, 6, с.42].

Б) Молодий убивця тим часом навіть не намагався зникнути [Андрухович, 2, с.22].

В) Слідчі пси гарчали з недосяжної відстані й безсило клацали штучними щелепами [Андрухович, 4, с.21].

Г) Але то все інший час, початок сімдесятих [Андрухович, 3, с.13].

2. Визначте, яке слово пропущено в неповному реченні:

У дев'яносто другому він їздив двічі, в дев'яносто третьому — тільки раз, але надовго, здається, просидівши у Львові цілих три дозволених візою місяці. [Андрухович, 1, с.4].

А) бачив Б) хотів В) їздив Г) планував

3. Укажіть речення, де неправильно вжито розділові знаки.

А) Бо кожен із вас — майстер художнього слова. Окремого художнього слова [Андрухович, 4, с.37].

Б) Так, я сказав однакові, хоч одна з них фарбована brunетка, інша — така ж блондинка [Андрухович, 1, с.22].

В) Приміщень зробилось удвічі менше а мешканців удвічі більше [Андрухович, 1, с.30].

Г) До того ж звідси неможливо вийти [Андрухович, 4, с.35].

4. Укажіть правильні твердження.

А. Повними є речення, у яких наявна граматична основа.

Б. Неповними є речення, у яких відсутні другорядні члени речення.

В. В повних реченнях наявні всі необхідні для розуміння змісту члени речення.

5. Зазначте неповне речення, де зміст відтворюється в попередньому реченні.

А) Лише колючі дроти, під'єднані до загальної електромережі [Андрухович, 4, с.27].

Б) Після багаторічних поразок і розпачів – збулося! Сталося! [Андрухович, 4, с.4].

В) Звичайно, тут не могло обійтися без передісторії, а навіть і цілих трьох передісторій [Андрухович, 1, с.28].

Г) Кава пахла незле. Коньяк теж. [Андрухович, 6, с.44].

6. Який розділовий знак є характерним для неповного речення?

А Кома Б Тире В Двокрапка

7. Які з поданих речень можна вважати повними?

А) Білінкевич полетів як торпеда [Андрухович, 6, с.43].

Б) Пора б уже звідси вигрібатися [Андрухович, 4, с.36].

В) Якщо за роками, то перед нею тільки Ужгород [Андрухович, 3, с.12].

Г) Часу, до речі, ще море. Всього лише третя [Андрухович, 4, с.48].

Запропонована система вправ і завдань з теми неповного речення допоможе учням краще засвоїти матеріал. Вона сприятиме поглибленню знань про неповні речення, розвитку навичок відрізнити їх від повних речень, а також умінь використовувати ці синтаксичні конструкції в усному та писемному мовленні. Окрім цього, система вправ допоможе удосконалити навички правильного використання тире в неповних реченнях.

4.3. Урок формування практичних вмінь і навичок у процесі вивчення неповних речень

Тема. Неповні речення. Тире в неповних реченнях

Мета уроку: поглибити знання учнів про неповні речення, пояснити правила вживання тире в неповних реченнях; формувати вміння знаходити неповні речення в тексті, встановлювати опущений у неповному реченні член речення, ставити на місці пропущеного члена речення тире; розвивати діалогічне мовлення, логічне мислення, творчі здібності, формувати інтерес до вивчення творчості сучасного письменника Юрія Андруховича.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Обладнання: підручник, таблиці, дошка, картки з завданнями.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Оголошення теми і мети уроку, мотивація навчальної діяльності.

Листи в Україну II

Це столиця держави. Тут досить людно.

І недосить зелено для ботанік.

Хоч насправді це ніби судно (чи судно?)

і не так ковчег воно, як титанік.

Досить людно й тому нестача киснева.

Як і всюди, найбільше невдах і дурнів.

Кожен з них, не добігши до брами неба,

має право на прах і на місце в урні

[Андрухович, 7].

Чимало речень у поезії сучасного письменника Ю. Андруховича є неповними. Отож сьогодні цей урок у 8 класі ми присвятимо вивченню саме неповних речень. Юрій Андрухович є одним із лідерів покоління «пост чорнобильської» літератури, а також одним із засновників феномену «Станіславського феномену», культурного руху, що відроджував українську

культуру після радянської епохи. Його твори, зокрема романи «Рекреації», «Перверзія», «Московіада», стали знаковими для української прози.

Ю. Андрухович у своїх творах вмiло поєднує iсторичну спадщину з сучасністю, створюючи унікальні світи, де реальність межує з фантастикою. Його мова – яскрава, багатшарова, насичена різноманітними культурними відсилками та іронією, що робить його твори цікавими як для широкого загалу, так і для глибокого літературознавчого аналізу.

III. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу.

Робота з підручником на с.88.

Пояснення вчителя (презентація PowerPoint):

(Учні записують у зошити приклади неповних речень, які зображені на екрані).

Повними називають речення, зрозумілі самі по собі, бо вони мають усі необхідні для цього члени речення: «Зараз я читаю свій останній вірш» [Андрухович, 6, с.43].

Неповними називають речення, у яких пропущений один або кілька членів речення, що їх можна легко відтворити за змістом та ситуацією: «Це мій найкращий вірш. Про одного чоловіка» [Андрухович, 6, с.43]; «Філософ сказав би, що цей світ занадто тісний. Особливо в межах нашого міста» [Андрухович, 2, с.18]; «Часу, до речі, ще море. Всього лише третя» [Андрухович, 4, с.48].

Пропускатися можуть як головні, так і другорядні члени речення: «Такої ночі приємно сісти де-небудь під кущем і слухати сову. Або вовче виття. Або постріли» [Андрухович, 6, с.61]; «Бо кожен із вас — майстер художнього слова. Окремого художнього слова» [Андрухович, 4, с.37].

Неповні речення, як і повні, можуть бути поширеними і непоширеними, односкладними і двоскладними, а також частинами складного речення: «У купе разом з тобою, Хомський, екстравагантне подружжя росіян чи, може, якихось євреїв, такі собі романтики, що наважилися відпочивати на огидних

карпатських турбазах, де коридори пахнуть карболкою, а мінеральна вода — нафтою» [Андрухович, 6, с.2].

IV. Актуалізація опорних знань.

1. Теоретичне завдання.

Кожен учень із «Мішечка знань» дістане картку, потрібно доповнити речення.

1. Неповними можуть бути ...

2. Речення, у якому пропущено один або кілька членів речення, які потребують змісту, називається ...

3. Неповні речення ми поділяємо на ...

4. У неповних реченнях може бути пропущено ...

5. Неповні речення найчастіше вживаються у ...

6. Речення, пропущені члени яких легко відновлюються зі змісту тексту, називаються ...

7. Речення, у яких пропущені члени не відновлюються, а лише домислюються із ситуації мовлення, називаються ...

8. Речення, які за структурою є неповними, а за змістом – повними, є ...

V. Закріплення вивченого матеріалу.

«Розмова з цікавою людиною».

1. Розігрування діалогів.

Двоє учнів будуть розігрувати діалог у формі уявного інтерв'ю з Ю.Андруховичем, використовуючи неповні речення.

Орієнтовний діалог

– *Пане Юрію, як розпочався Ваш шлях у літературі?*

– *Звичайно, не одразу... Спочатку були вірші. Ще в шкільні роки. Потім прийшло усвідомлення, що можу більше.*

– *Ваші улюблені письменники? Хто вплинув на Вас?*

– Кафка, Гемінгвей, Хармс... Вони залишили слід. Вразили своєю стилістикою і глибиною.

– *Про що любите писати найбільше?*

– Про людей. Їхні почуття, мрії, страхи... І ще, звичайно, про нашу історію, але крізь призму сучасності.

– *Як народжуються сюжети Ваших романів?*

– Іноді раптово. Як спалах. Інколи – довго дозрівають у думках, перш ніж стають текстом.

– *Що б Ви порадили тим, хто хоче стати письменником?*

– Писати щодня. Читати багато. І головне – не боятися експериментувати зі словом.

2. Творче моделювання

Змоделювати висловлювання так, щоб зміст неповного речення визначався з попереднього контексту. Записати змодельовані висловлювання, поєднавши за змістом речення правого й лівого стовпчиків.

А. Слова могли тільки нашкодити.	1. Від нього йшли обертом голови й вискакували з грудей серця [Андрухович, 2, с.12]
Б. Кіно могло все.	2. Вони були геть недоречними. Вони нічого не означали. [Андрухович, 4, с.118]
В. Проте Антонич обирає шлях вільного літератора.	3. Я — додому на вакації, вона — у Карпати з лижами. [Андрухович, 4, с.52]
Г. Під Новий рік ми їхали в одному купе.	4. Вільного — в усіх аспектах цього непростого поняття. [Андрухович, 1, с.15]
Д. Справа в тому, що в мою біографію закладено бомбу	5. Я можу навіть померти (у що майже не вірю), але вона все одно

сповільненої дії.	колись вибухне. [Андрухович, 4, с.73]

Методичний коментар

Пригадаймо, чим відрізняється односкладне повне від двоскладного неповного речення.

Односкладні повні	Двоскладні неповні
це такий тип простого речення, у якому наявний лише один головний член (підмет або присудок)	це такий тип речення, у якому пропущено один або декілька головних чи другорядних членів, які можна відновити -з попереднього речення; -з наступного речення; -зі змісту самого речення; -із ситуації мовлення
пропущені члени не потрібно відновлювати, бо вони непередбачені структурою речення	пропущені члени – це структурно необхідні компоненти
	на місце пропущеного дієслова присудка вказує обставина

3. Гра «Пелюсточки».

На дошці ми маємо створити три квіточки, склавши пелюстки разом. На столі на пелюстках написані речення трьох видів: односкладні з головним членом – з присудком, односкладні з головним членом – підметом, двоскладні неповні. Ви по черзі підходите, берете пелюстку, зачитуєте речення, написане на ній, визначаєте його вид і клеїте до відповідної середини на дошці.

4. Вправа «Лаконічне письмо»

Записати речення так, щоб уникнути зайвих повторів. У відредагованих реченнях пояснити написання тире.

1) У дев'яносто другому він їздив двічі, в дев'яносто третьому їздив тільки раз, але надовго, здається, просидівши у Львові цілих три дозволені візою місяці [Андрухович, 1, с.4].

2) У купе разом з тобою, Хомський, екстравагантне подружжя росіян чи, може, якихось євреїв, такі собі романтики, що наважилися відпочивати на огидних карпатських турбазах, де коридори пахнуть карболкою, а мінеральна вода пахне нафтою [Андрухович, 6, с.2].

3) Я особисто організую статтю з передруком по всій республіці про криваві злочинства вашого діда. Тоді ще одну статтю організую про антирадянський за суттю своєю зміст вашої книжки [Андрухович, 4, с.79].

4) Під Новий рік ми їхали в одному купе. Я їхав додому на вакації, вона їхала у Карпати з лижами [Андрухович, 4, с.52].

VI. Підсумок уроку

Метод «Мікрофон»

- На цьому уроці я дізнався ...
- Неповними називаються речення...
- Тире в неповних реченнях ставиться...
- Неповні речення вживаються у мовленні з метою...
- Найчастіше неповні речення вживаються...

VII. Домашнє завдання

Опрацювати §24. Переглянути відео ВШО за покликанням:

<https://www.youtube.com/watch?v=epAvRrF-aHU>

Виписати 5 неповних речень із творів Ю. Андруховича.

Висновки до розділу 4

Проведений аналіз навчальних програм та підручників із української мови для закладів загальної середньої освіти показав, що тема «Неповне речення» потребує подальшого вдосконалення в плані змістовного наповнення та ефективних підходів до її викладання. Навчальні матеріали здебільшого пропонують обмежену кількість вправ і завдань, які не завжди достатньо формують у школярів навички розпізнавання й правильного використання неповних речень у мовленні. Це зумовлює необхідність розробки нових методичних рішень, які були б орієнтовані на активну участь учнів у навчальному процесі, зокрема на розвиток їхньої здатності до аналізу та творчого використання мовних засобів.

Нами розроблено систему вправ і завдань, що враховують особливості сприйняття та засвоєння навчального матеріалу учнями різних вікових груп. Представлена система завдань спрямована не лише на закріплення теоретичних знань про неповні речення, а й на формування практичних умінь і навичок застосування цих конструкцій у писемному та усному мовленні.

Також запропоновано модель уроку, спрямованого на формування практичних умінь і навичок використання неповних речень у мовленні. Запропонована методика проведення уроку передбачає застосування інтерактивних методів навчання, зокрема роботу в групах, моделювання мовленнєвих ситуацій, обговорення текстів і творчу діяльність учнів. Це забезпечує інтеграцію теоретичних знань із практичним застосуванням, сприяючи активному розвитку мовленнєвої компетентності учнів.

ВИСНОВКИ

У сучасній синтаксичній науці речення розглядають як складне багатогранне явище, яке найповніше розкривається у формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному, комунікативному та лінгво-стилістичному аспектах.

При визначенні статусу неповних речень слід враховувати, що речення є основною синтаксичною одиницею і мовним знаком ситуації (або взаємопов'язаних ситуацій), що вказує на відношення до дійсності і повідомлюваного. Воно характеризується неперервністю синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень, а також є мінімальною, відносно завершеною одиницею спілкування та вираження думки. Тому порушення синтаксичних зв'язків призводить до формальної неповноти, яка не завжди корелює з семантичною неповнотою; зміна семантико-синтаксичних відношень може спричинити семантичну неповноту. Простежуємо різні погляди лінгвістів щодо визначення граматичного статусу неповних речень і підходи щодо їх класифікації. Розбіжності дослідників зумовлені передовсім неоднаковими критеріями, взятих за основу визначення «повноти» / «неповноти» речення. Функціонування неповних речень залежить від контексту та ситуації, а також від їхньої структури і змісту. Саме ці аспекти стали основою для класифікації неповних речень у пропонованій кваліфікаційній роботі.

У нашому дослідженні виконано комплексний аналіз структурно-семантичних типів неповних речень у мовотворчості Юрія Андруховича. Серед неповних висловлень у прозових текстах автора активно вживані контекстуальні, ситуативні, еліптичні, парцельовані конструкції.

У контекстуальних неповних реченнях пропущені компоненти можна встановити з контексту. Пропуск певного члена речення стає можливим завдяки граматико-змістовим зв'язкам неповного речення з попередніми чи наступними реченнями, у яких пропущений член уже був чи буде названий.

Такий пропуск є важливим стилістичним засобом, бо певною мірою сприяє уникненню одноманітності в конструюванні фрази, прискорює темп оповіді. Найчастіше цей контекст буває діалогічним. У діалозі неповними бувають зазвичай наступні репліки, співвідносні з повними першими. У ролі необхідного контексту може виступати перша частина складного речення, на яку спирається неповнота другої частини.

У ситуативних неповних реченнях пропущений член (головний чи другорядний) не вживається з огляду на ситуацію мовлення, з якої він зрозумілий. Позамовні чинники утворення таких речень – це ситуація, сукупність обставин, за яких відбувається мовлення, зокрема й набутий мовцями життєвий досвід, їхня міміка і жести. Ці конструкції найчастіше функціонують у текстах діалогів Юрія Андруховича.

За допомогою парцеляції письменник експресивно забарвлює текст, надає частинам речення виразності, інтонаційно й пунктуаційно розчленовуючи єдину синтаксичну структуру, яка оформлюється двома або декількома семантично взаємопов'язаними фразами. Парцельовані неповні конструкції використано автором для зосередження уваги читача на комунікативно значущих елементах тексту. Отож, парцельовані вислови, сповнені мовленнєвої вагомості, створюють додаткове розуміння ситуації. Вони є стилістично увиразненими компонентами тексту, тому що сприяють розвитку теми, актуальному виокремленню інформації. Зазвичай зображені життєві реалії легко відтворюються та розуміються.

Велику групу неповних речень у прозових творах Ю. Андруховича становлять еліптичні конструкції, характерною ознакою яких є пропуск дієслівного присудка, що нескоординований в контексті, тобто в семантичному плані не є головним для передачі певної інформації. Відсутні ті присудки, яким не обов'язково відтворюватися, але вони сприяють формуванню структури цих речень, оскільки в них є компоненти, що входять до групи присудка. Еліптичні речення відрізняються від інших неповних

висловлень своєю синтаксичною структурою і можливістю синонімічного заміщення неназваних членів.

Неповні речення відіграють значну стилістичну роль у творчості Юрія Андруховича. Вони не лише передають змістовні нюанси, а й формують особливу атмосферу тексту, яка є невід'ємною частиною його індивідуального стилю. Як елемент ідіостилю письменника, неповні речення в Андруховича використовуються для створення драматизму, інтенсивності емоцій, передачі підвищеного темпу думок і відчуттів, що надає його текстам динамізму й виразності.

Ці речення дозволяють автору висвітлювати моменти внутрішніх монологів, діалогів і ситуаційної інтонації, надаючи мовленню природного звучання, близького до розмовного стилю. Особливої уваги заслуговують еліптичні конструкції, через які передається уривчастість думок або невисловленість частини ідеї, що дає можливість читачеві долучитися до творення змісту на рівні домислювання. Завдяки неповним реченням автор також вміло створює напругу й акцентує окремі моменти, залишаючи певні деталі між рядками, що стає важливим елементом його мовостилу.

Переконані, що неповні конструкції у творах Андруховича не просто передають основну інформацію, а й виконують функцію стилістичного маркера, підкреслюючи експресивність та унікальність його літературного голосу.

Ми розробили систему вправ та завдань з теми неповне речення, щоб ефективно та методично подати матеріал учням. Також спроектували урок для кращого засвоєння цієї теми і популяризації творчості сучасного письменника Ю. Андруховича, бо саме на основі текстових фрагментів його творів формували завдання та вправи. Сподіваємося, що учні зможуть краще вирізняти неповні речення з-поміж інших, розвивати навички аналізу мовного матеріалу; формувати вміння грамотного письма, навички доречного використання неповних речень; розвивати творчу активність, виховувати пізнавальний інтерес на основі культурологічних цінностей.

Вивчення неповних речень у мовотворчості Юрія Андруховича засвідчує їхні релевантні особливості як маркерів усно-народної комунікації. Підкреслено комунікативну важливість неповних речень як засобів лаконічності та динамічності людського спілкування. Тому ці синтаксичні одиниці потребують не тільки поглибленого вивчення в академічній граматиці, а й належного опису у шкільному курсі синтаксису української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. Українська мова : підруч. для 8 кл. закл. загальн. середн. освіти. 2-ге вид., перероб. Київ : Грамота, 2021. 192 с.
2. Арполенко Г. П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові. АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1982. 131 с.
3. Арібжанова І. М. Сучасна українська мова. Базові поняття синтаксису: навч. посібник. Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2016. 159 с.
4. Бараненко О. О. Метонімія і еліпсис. *Мовознавство*. 1988. № 5. С. 29-32.
5. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посібник. Київ : Вища шк., 2005. 270 с.
6. Бех О. А. Про неповні речення в сучасній синтаксичній теорії. *Вісник Київського університету*. 1988. Вип. 30: Літературознавство. Мовознавство. С. 100–104.
7. Біляєв О. М. Спостереження над мовою як метод навчання. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 3. С. 2–6.
8. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики. Навчальний посібник для спецкурсу. Вінниця : Нова Книга, 2010. 176 с.
9. Богатько В. Неповні речення як складова синтаксичної будови української мови. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського*. Серія : Філологія. Вінниця, 2008. Вип. 10, Т. 1. С. 147–152.
10. Буйницька Т. Функціонування парцельованих структур у художньому тексті. *Наукові записки Кіровоградського державного унів-ту ім. В. Винниченка*. Серія: філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2010. Вип. 89 (5). С. 24 – 26.

11. Булаховський Л. Курс сучасної української літературної мови. Т.ІІ: Синтаксис. Київ : Рад. школа, 1951. 407 с.
12. Ващенко В. С. Стилїстика речення в українській мові. Дніпропетровськ: ДДУ, 1968. 228 с.
13. Вилка Л. Функціонування односкладних та неповних конструкцій в епістолярному тексті. *Наук. вісн. Чернів. ун-ту*: зб. наук. праць. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 382–384: Слов'янська філологія. С. 160–164.
14. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
15. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наукова думка, 1983. 219 с.
16. Вінтонів М. Функціонально-граматичні та комунікативні вияви парцельованих та приєднувальних конструкцій. *Лінгвістичні студії* : Донецьк : ДонНУ, 2003. Вип. 11. Ч. 1. С. 124–129.
17. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Є.І. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. 2-е вид., перероблене і доповнене. Київ : Вища школа, 1989. 334 с.
18. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360с.
19. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М Українська мова: підруч. Для 8 класу закл. загальн. серед. освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта». 2021. 255 с.
20. Голоюх Л. В. Домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*, №. 1, Nov. 2014, pp. С. 63–69.
21. Гончар О. Про неповні та одноелементарні речення в творах М. М. Коцюбинського. *Уч. зап. Харківського держуніверситету*. № 20. Харків, 1940. С. 178.
22. Гриценко П. Ідіолект і текст. *Лінгвостилїстика: об'єкт – стиль, мета – оцінка* : зб. наук. пр., присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко. Київ, 2007. С. 25.

23. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці : Рута, 1999. 336 с.
24. Гуйванюк Н. В. Синтаксис неповного речення. Еквіваленти речень: навч.-метод. посіб. М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2007. 100 с.
25. Дегтярьова І. Стилiстичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27–38.
26. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Укр. мова». Київ, 1999. 20 с.
27. Довганчина Р. Ідіостиль в аспекті художнього перекладу. *Філологічні студії*. Луцьк, 2007. С. 83.
28. Довженко Г. Я. Неповні підрядні речення і другорядні члени речення, виражені порівняльними конструкціями. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 6. С. 31–35.
29. Дуденко О. В. Синтаксис української мови: навчальний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
30. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. 384 с.
31. Дудик П. С. Неповні та еліптичні речення в сучасній українській літературній мові: дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Київ. держ. ун-т імені Т. Г. Шевченка. Київ, 1954. 189 с.
32. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ : Наук. думка, 1958. С. 129-260.
33. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення). Київ : Наук. думка, 1973. 288 с.
34. Дудик П. С. Стилiстика української мови : навч. посiбник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.

35. Дудик П. С. Видільні речення в сучасній українській літературній мові. *Українська мова в школі*, 1955. № 6. С. 12.
36. Дудик П. С. Зміст поняття «неповні речення» та основи їх класифікації. *Проблеми синтаксису: праці міжвуз. наук. конф. з питань синтаксису*. Львів : ЛДУ, 1963. С. 10-19.
37. Дудик П. С. Синтаксично нерозкладні речення, що виражають емоції. *Українська мова та література в школі*. 1972. № 11. С. 32 – 38.
38. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ:Либідь, 2001.221с.
39. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: Стилістика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 431 с.
40. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наук. думка, 1982. 210 с.
41. Жовтобрюх М. А. Українська літературна мова. Київ : Наукова думка, 1984. 265 с.
42. Заболотний О. В. Українська мова: підруч. для 8 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ : Гереза, 2021. 272 с.
43. Завальнюк І. Я. Структура та стилістичні параметри вживання складноприєднувальних конструкцій у сучасному українському газетному мовленні. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць Донецького державного університету*. Донецьк, 2008. С. 199–206. 400 с.
44. Завальнюк І. Я. Функціональні вияви неповних речень в українському газетному мовленні початку ХХІ ст. *Наукові записки Кіровоградськ. Держ. педагогічного ун-ту ім. В. Винниченка. Сер.: Філологічні науки*. 2008. Вип. 80. С. 42–54
45. Завальнюк І. Я. Явище парцеляції в мові української преси початку ХХІ ст.: нові функціонально-стилістичні вияви й тенденції. *Мовознавчий вісник*, 2014. Вип.19, С.215–222.
46. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти:

монографія; Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця : Нова Книга, 2009. 399 с.

47. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ „ВКФ „БАО”, 2011. 992 с.

48. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови: теоретико-прикладний аспект. Brno : Masarykova univerzita, 2013. 225 с.

49. Звягіна Г. О. Неповне речення у синтаксичній структурі ідіостилю Григора Тютюнника. Семантика мови і тексту : матеріали XI Міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 26–28 вересня 2012 р.). Івано-Франківськ, 2012. С. 194–196.

50. Івкова Н.М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі: дис. ...кандидата філол. наук: 10.02.01. Горлівка, 2007. 218 с.

51. Іваницька Н. Л. Теоретичний синтаксис української мови: навч. посіб. Вінниця, 2002. 168 с.

52. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови: навч. посібник. Київ : Либідь, 1995. 400 с.

53. Кравченко М. В. Явище парцеляції в сучасній українській мові. Мовознавство. 1980. №1. С. 26 – 29.

54. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу. Київ : Видавничий Дім Д.Бураго, 2012.323с. URL:<http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/9267> (дата звернення: 10.08.2024)

55. Коцюбовська Г. Приєднувальні конструкції: функціонально-текстовий аспект; автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетр. нац. ун-т. Д., 2002. 16 с.

56. Кулик Б. Курс сучасної української літературної мови. Ч. II: Синтаксис. Київ : Рад. школа, 1965. 283 с.

57. Кухарчук І. Особливості вивчення неповних речень: комунікативно-діяльнісний підхід. *Дивослово*. 2007. № 10. С. 34–37.

58. Леута О. І., Гончаров В. І. Магістерське мовознавче наукове дослідження : методика, методи, написання, оформлення, захист : навч. посіб. для магістрів-філологів. Київ : Вид-во Національного пед. ун-туім. М. П. Драгоманова, 2005. 68 с.

59. Марченко Т. Ф. Парцеляція як явище речення й тексту. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Вип.6. Укл. А.Загнітко та ін. Донецьк. 2000. С.132–136.

60. Марченко Т. Ф. Формальна, семантична і комунікативна неповнота речення. *Вісник Львів.ун-ту*: Сер. філологічна. Вип.34. Ч.1. Львів, 2004. С.113–119.

61. Марченко Т. В. Семантика й прагматика неповних речень в українській мові: автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ : [б. в.], 2007. 20 с.

62. Марчук Л. Особливості неповноти речень у сучасних українських художніх текстах. Мова та мовлення: лінгвокультурологічний, комунікативний та дидактичний аспекти : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 20-21 листопада 2019 р.: Кам'янець-Подільський національний ун-т ім. І. Огієнка, 2019. С. 60–63.

63. Мацько Л. І. Українська мова : посібник. 2-ге вид. Київ : Либідь, 1996. 428 с.

64. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.). URL: <https://nushub.org.ua/resource/modelna-navchalna-programa-ukrayinska-mova-7-9-klasy-dlya-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osvity-avt-golub-n-b-goroshkina-o-m-2/> (дата звернення: 12.08.2024).

65. Модельна навчальна програма “Українська мова. 7–9 класи” для закладів загальної середньої освіти (авт. Заболотний О.В., Заболотний В.В., Лавринчук В.П., Плівачук К.В., Попова Т.Д.). URL: <https://nus.org.ua/articles/zmist-osvity-z-ukrayinskoyi-movy-j-literatury-yaki-ye->

[programy-dlya-5-9-klasiv-ta-chy-vdalosya-yih-rozvantazhyty-chastyna-persha/](#)

(дата звернення: 12.08.2024).

66. Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова: синтаксис: підручник. Київ : Знання, 2013. 238 с.
67. Морозова І. Б. Еліптичні речення в діалозі. *Мовознавство*. 1988. №4. С. 39–42.
68. Пац Л. Способи текстової організації: парцеляція, приєднання, сегментація. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Випуск 34. Частина 1. Львів, 2004. С. 105–120.
69. Петличний І. Приєднувально-видільні речення в українській літературній мові. *Проблеми синтаксису*. Праці міжвуз. наукової конференції з питань синтаксису. Львів, вид-во Львівськ. ун-ту, 1963. С. 20.
70. Пономарів О. Сучасна українська мова: підручник; за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 2005. 488 с.
71. Попова І. С. Фундаментальні категорії метамови українського синтаксису (одиниця, зв'язок, модель): монографія. Донецьк : Вид-во ДНУ, 2009. 432 с.
72. Пустовар О. Основні підходи до вивчення парцеляції. *Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. «Наука та освіта»*. Том 12. Філологічні науки. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. С. 76–78.
73. Плющ Н. П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Укр. мова і літ. в шк.* 1981. № 1. С. 68–71.
74. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1993. 248 с.
75. Старовойт Ю. Абзацна парцеляція речень у системі експресивного синтаксису: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1993. 17 с.
76. Сербїна Т. Диференціяція приєднувальних та парцельованих конструкцій. URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/fil/2008_10
(дата звернення 10.08.2024).

77. Силка А. Вивчення односкладних і неповних речень. *Дивослово*. 2010. № 2 . С. 2–5.
78. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : проблемні питання : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
79. Словник тропів і стилістичних фігур. авт.-укл. В. Ф. Святовець. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
80. Сурмієвич І. Неповні речення. Тире в неповних реченнях. *Дивослово*. 2009. № 12 . С. 15–16.
81. Сучасна українська літературна мова: Довідник. Л. Ю.Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко; за ред. О. Д. Пономаріва. 2-ге вид. К.: Либідь, 1996. 400 с.
82. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Ін-т мовознав. ім. О. Потебні АН УРСР ; за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 515 с.
83. Томусяк Л. Парцельовані конструкції у творах П. Загребельного «Роксолана», «Диво», «Первоміст». *Науковий вісник ЧНУ*. Чернівці : Рута, 2006. Випуск 276–277: Слов'янська філологія. С. 474–478.
84. Українська мова: енциклопедія / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. Потебні, Ін-т укр. мови, Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана; редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : Укр. енцикл., 2004. 822 с.
85. Чередниченко І. Граматична структура неповних речень та основи її класифікації. *Українська мова в школі*. 1954. № 3. С. 15–17.
86. Шабат-Савка С. Комунікативно-інтенційний зміст парцельованих конструкцій у «Щоденнику страченої» Марії Матіос. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2008. Вип. 394/398: Слов'янська філологія. С. 462–469.
87. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці : Букрек, 2014. 412 с.

88. Шевченко Т. Парцеляція як засіб емотивної експресії в текстовій організації мовленнєвого масиву. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Вип. 13. Укл.: А. Загнітко (наук ред.) та ін. Донецьк : ДонНУ, 2005. С. 364–367.

89. Шевцова Г. О. Еліпсний різновид інфінітивних речень в сучасній українській мові. *Українське усне літературне мовлення*. Київ : Наук. думка, 1967. С. 235–242.

90. Шульгіна В. І. Еліптичні конструкції і мовленнєва варіантність. *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 47–51.

91. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 408 с.

92. Ющук І. П. Українська мова. Київ : Либідь, 2003. 640 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів.
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14242>
2. Андрухович Ю. Коханці юстиції.
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Andrukhovych/Kokhantsi_Yustytsii.pdf?
3. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики. URL: <https://avidreaders.ru/book/leksikon-ntimnih-m-st.html>
4. Андрухович Ю. Московіада.
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14241>
5. Андрухович Ю. Перверзія.
URL: https://royallib.com/book/andruhovich_yury/perverzya.html
6. Андрухович Ю. Рекреації.
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14240>
7. Андрухович Ю. Листи в Україну.
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=26660>